

Oton Župančič:

Doma.

Žar teh planin, sijajina tega neba,
zvonovi od vseh strani, kot da zemlja poje,
kot da skrivnosti svojega srca
govori med otroke svoje.

Kako, naš dom, v davnini vlti zvon,
zakaj kot Sibili so mračni tvoji zvoki?
kakor iz sanj mrmra tvoj prorok bron,
a jasni nad tabo oboki . . .

Dom poje, poje skrivnosti svojih globin —
Kaj treba več? Li hočeš v duši objeti
ta mračni glas in jasni žar nad njim?
Sam moraš žareti, sam peti . . .

Na Bledu.

Žromarskim čolnom
pesem plava,
poletava
nad jezerom.
Zvonček Marijin plaka in prosi,
molitve nosi
pred božji tron.
Kaj so prinesla ta srca s seboj!
Plaho, zaupno pred teboj,
o Marija,

so razgrnila
vso domovino:
s temi srci so polja, gorice,
žito in vino,
naše dežele ponižne vasice,
skrite kočje,
v njih porodnice,
v svoji revii
k tebi kličeče.
S temi srci so dvori in hlevi
voli in krave,
in pastir in bela čreda
z mirnimi očmi te gleda
iz daljave.
Vse težave,
ves svoj znoj
plaho, zaupno so razgrnili,
vse razkrili
pred teboj.

Glej, Marija,
mati presveta,
srce poeta
drug je tvoj.
I krog njega se gnete usoda
mojega roda,
k meni roma domovina
od vseh strani.
O, da bi bila
pesem moja
kot je tvoj zvon!
Da bi čutila,
da bi nosila
na svoji peruti,
kar misli, kar čuti,
kar vriska, joče,
kar hoče dom . . .

Jos. Premk:

V grobu.

III.

Gospodu Radigoju se je zdelo, da ga je bolezen popolnoma zapustila. Spal je mirno po cele noči, zjutraj je vstajal zgodaj in se izprehajal daleč okrog po polju in travnikih in ko se je vrnil, je bil vesel in se je razgovarjal z vsakim, ki ga je srečal na poti. Njegovo lice je potemnelo in zagorelo kakor vsako leto na deželi in kadar se je ogledoval v zrcalu, se je zadovoljno nasmihal, ker tako se mu je zdelo, da so tiste udrtine pod njegovimi očmi izginile, in da mu je postal ves obraz bolj zalit in okrogel. Popoldne se je napotil včasih tja daleč za vas, kjer je tekkel po široki pesknati strugi potok, zaraščen ob bregu z leščevjem in drugim grmičevjem. Tam se je gospod Radigoj slekel in se je potopil do grla v vodo. In ko se je potem otiral na solncu z mehko brisačo, se je zazdel sam sebi še precej močan in krepak, posebno, če je iztegnil roko in tipal z drugo svoje mišice, ki so bile mehke in prožne. Potem pa se je naglo opravil in stekel trikrat gor in dol ob potoku, da bi mu južina bolje teknila. In teknila mu je resnično; po dva kozarca mleka je popil že pred večerjo in če je bil kos še tretjemu, je bil prepričan, da se povrne na jesen v mesto popolnoma zdrav. Tako je bil gospod Radigoj s svojim zdravjem popolnoma zadovoljen, in ker ga je poleg tega zagotavljal še mnogokrat gospodar Fernad sam, da se je resnično zelo popravil, ni dvomil več, da se je res rešil dolgoletne bolezni. Mučila pa je gospoda Radigoja neka tiha skrb, ki je ni razodel nikomur in mu je zato tem bolj razjedala srce. In to je bila skrb za svojo soprogo Amalijo, ki se je zadnji čas tako izpremenila, da je gospod Radigoj ni mogel razumeti in je menil naposled, da je morda bolna. Tako motne in zamišljene so postale njene oči in njen obraz tako bled in miren, kakor da ji je umrlo vse na svetu... Edini, ki bi vedel morda povedati kaj več o njeni bolezni, je bil domači kosmatinec Hektor, ki jo je spremljal povsod. In morda mu je res kaj potožila, ker mnogokrat jo je videla gospodinja Fernadovka, ko je sedela na vrtu in gladila zvestega Hektorja, zdajpazdaj nemirno zganila z ustnicami in gledala zamišljeno v tla... Tudi druga leta je bila tiha in mirna, vedno nekako zamišljena, pa se je včasih vendar zgodilo, da je prišla s soprogom

med domačo Fernadovo družino in se razgovarjala ž njimi, a zdaj ji ni bilo do družbe in se je je naravnost ogibala. Prvi čas je menil gospod Radigoj, da ji ni po volji prisotnost njegovega brata Frana, a ko ju je videl včasih na večernih izprehodih celo skupaj, je to sumnjo opustil in je sklenil, da jo ob ugodni priložnosti povpraša po vzroku njene pobitosti in otožnosti, pa se je bal, da bi ji s takimi vprašanji ne bil nadležen in je trpel ž njo vred raje molče . . .

Zgodilo pa se je nekoč, ko se je ponoči prebudil, da je začul poleg sebe lahno ihtenje. Prvi hip je menil, da se mu le dozdeva; ko je poslušal natančneje, je čul popolnoma razločno vzhičeno dihanje svoje soproge Amalije. Včasih je obrnila obraz v pernico, potem pa zaihtela tem glasneje, da se gospod Radigoj naposled ni mogel več premagati.

„Moj Bog, Amalija . . . kaj ti je?“ je vprašal in tudi njegov glas se je tresel.

Gospa Amalija je umolknila naenkrat, kakor da se ga je prestrašila.

„Amalija . . . ti si jokala?“

Gospa Amalija pa je molčala in se očitno trudila dihati mirneje.

„Moj Bog . . . kaj je s teboj, Amalija?“ je zavzdihnil gospod Radigoj in se sklonil v postelji.

Zunaj se je košatil pred oknom visok kostanj in branil luninim žarkom pot do postelje gospe Amalije, pa se je vendar svetil njen obraz v medli svetlobi, da je videl gospod Radigoj na njenih trepalnicah čisto razločno dve biserni solzi.

„Glej, Amalija . . . zdrav sem, kakor že dolgo ne, a ti me vznemirjaš . . .“

Gospa Amalija je razprla solzne oči in je stresla z glavo, kakor da hoče odpoditi neljube misli, na to pa je iztegnila proti njemu obe roki in položila glavo na njegovo ramo.

„Ne boj se . . . saj sem ti zvesta . . . saj sem ti obljubila . . . takrat pred oltarjem . . .“ je zaihtela in si zakrila obraz s svojimi razpletenimi lasmi.

Gospod Radigoj je ni razumel in je čutil v svojem naročju samo ljubljeno ženo, ki se mu je smilila, dasi sam ni vedel zakaj . . .

„Naj gre proč —“ je zavzdihnila in se mu hotela popolnoma izpovedati, pa je naenkrat umolknila in izpustila njegovo roko.

„Kdo?“ je začudeno povprašal soprog in segel po njeni vroči roki.

„Nihče,“ mu je odvrnila Amalija po kratkem molku zelo mirno — „saj se mi je vse samo sanjalo... tako lepo... zakaj si me prebudil...“

In gospod Radigoj ji je verjel, da se ji je samo sanjalo in jo je rahlo poljubil na čelo.

„Ti si bolna, Amalija...“

Pa gospa Amalija je odkimala in ga počasi odrinila od sebe, na to pa se je obrnila od njega in zopet skrila obraz v blazine.

Najraje bi odbežala proč, da bi nikoli več ne videla teh znanih obrazov, proč, kjer bi bila popolnoma sama s svojo bolno dušo in bi se nikoli več ne spomnila njega, ki stoji med njo in njeno srečo kakor trden zid, ki se sicer ruši, a le ne razpade... .

In čim tesneje je stiskala trepalnice, čim globlje je rila z obrazom v pernico, tem jasneje je videla pred seboj tiste temne lepe oči, ki so odnesle s seboj vso njeno dušo... .

Naj gre proč — je že hotela zaprositi — proč, da bi bilo zopet mirno njeno srce, da bi živela dalje to grozno mrtvo življenje, pa ji je beseda zastala v grlu, ker je čutila, da bi ga pogrešala in ne mogla pozabiti. In vendar mora ostati vse hrepenenje mirno in tiho v njeni duši, le ona sama sme vedeti, da je srečala nekoga, ki je strl z enim samim pogledom vso njeno zakonsko zvestobo, ki je dal njenim trudnim mislim tako mlado in novo pot, da se je prestrašila sama, ko se je zavedla, da mora zatreti nanj vsako misel, ko se komaj porodi... Ali še je bilo v njej toliko odpora in moči, da se je sama odrekla poti, ki je vedela, da je ne sme hoditi: vsa sreča in vse toli zaželjeno življenje je hodilo ž njim in ona, ki je mislila na ta trenotek, dasi se je sama komaj zavedala, že dolgih šest let, se je obrnila v drugo stran in objela raje svojega bolnega soproga. — Da bi mu postala nezvesta in ga varala z njegovim lastnim bratom? —

Ta misel se ji je zdela strašnejša od zavesti, da se že tudi njej nagiba čas zlatih ur, ki pa jih ni niti spoznala: šlo bo mimo nje življenje z vsemi krasotami, ki cveto samo enkrat, šlo bo kakor pesem mimo gluhega, kakor maj mimo slepega in nastopila bo starost, ki se ne bo razločila od mladoletja, nastopil bo konec, ko še ni spoznala začetka... . In to ubogo srce tako polno hrepenjenja, ne bo vžilo niti enega srečnega trenutka, niti enkrat ne bo smela dati duška svojim željam, ne da bi grešila zoper njega, ki mu mora, a mu ne more biti zvesta... .

Stiskala je glavo v vročo pernico in zahotelo se ji je, da bi posegla globoko v svoje prsi in izžela svoje polno, kipeče srce, da

bi tekla kri curkoma izmed prstov... potem bi ji bilo morda lažje in bi več ne mislila na njega, ki je spal tam v sosedni sobi in klet morda prav tako to njuno srečanje kakor ona... Saj drugače bi ne bile tako nemirne njegove oči in bi ji ne odtegoval svojih pogledov, tudi beseda bi bila bolj hladna in roka bi mu ne drhtela — tako pa je videla v vsaki njegovi kretnji, v vsaki njegovi besedi in vsakem pogledu sebe samo: dva otroka, ki sta se našla prepozno in sta se bala, ker bi se najti ne smela... In morda se je zavedal te prepovedi on sam še globlje, ker govoril je o svojem odhodu dan za dnem, dasi ga je odlašal, ker sta želela tako oba, ne da bi si povedala...

In zopet je vstal pred gospo Amalijo njegov zamišljeni obraz in vsa tista globoka trpkost, ki je polnila njegove oči tisti večer pred par dnevi, ko sta se izprehajala tam daleč po pokošenih travnikih... Dva zlatoobrobljena oblaka sta samevala nad zapadom in vse polje je bilo oblito od rdečkaste večerne svetlobe. Tam nekje pod bližnjimi brdi je žvižgal pastir v dva cepa, in lipi na sredi travnika sta šušтели, kakor da se tiho pogovarjata.

„Torej šesto leto že prihajata sem,“ je povzel Fran in gledal okrog, kakor da si hoče za vedno utisniti v dušo to večerno pokrajino. „Ni čudno, saj je lepo... človek postane kakor otrok. In letos sta prišla že v maju?“

„Da, zaradi njegove bolezni,“ je pritrdila gospa Amalija in gledala v tla.

„Zaradi bolezni...“ je ponovil Fran in gledal v tisti dve lipi, ki sta metali svojo ogromno senco sem do steze. „Pa sedaj pravi, da se počuti zelo dobro?“

No da, vsako leto je tako,“ je dejala Amalija in odbijala s solnčnikom glavice cveticam, ki so rastle ob poti. „Pozimi pa ga zopet napade in bo kašljal vse noči, pa mu zopet odleže — in tako vedno že šest let...“

„Šest let,“ je zopet ponovil Fran in jo pogledal sočutno. „Dolga so morala biti ta leta. Moj bog, šest let... in če je človek mlad.“

„Ah,“ je zavzdihnila in zamahnila z roko — „grozno, a vendar se mi smili...“

„Da, revež je,“ ji je pritrdil Fran. „Jaz na njegovem mestu bi danes gotovo več ne živel.“

„Kako to misliš?“ se je začudila in ga pogledala plaho izpod obrvi. Na njenem obrazu pa je gorela lepa rdečica, kakor da jo poljubuje zahajajoče solnce z najlepšimi žarki.

„Napravil bi konec in rešil tako sebe in svojo ženo,“ ji je odvrnil naglo.

„Ali on me ljubi . . . zelo,“ je šepnila. „Preveč . . .“ Njen glas je postajal nemiren, ozrla se je in se lahko zadela ob njegovo roko. Streslo jo je po vsem telesu, in ko ga je pogledala, ji je umaknil svoj pogled in se zagledal v tla.

„Vsak človek ima svoje težave,“ je dejal po kratkem molku, „ali tvoje gotovo niso najmanjše. Moj Bog, tisti trenotek, ko sem vaju zagledal pred kolodvorom, se mi je skoro zgnusil . . .“

„Zgnusil?“ se je začudila Amalija — „govori, ne razumem te!“

„No, videl sem tebe in videl sem njega in slep bi moral biti, da bi ne spoznal nesreče, v kakršno te je pahnil. Saj je bil bolehen že od nekdanj — toda oprost, če govorim preodkritosrčno, a ne morem drugače . . .“

„Pa tega mu ne povej, bolelo bi ga in trpel bi še več . . .“

„Ne boj se, saj vidiš, da sva si zelo tuja že od nekdanj. Ne sovraživa se, a čutiva menda pač oba, da sva popolnoma nesorodna človeka, dasi naju je rodila ena mati. No, odšel bom kmalu in bogve kdaj se vrnem . . .“

„Ali prej vendar nego sedaj, ko te ni bilo tako dolgo.“

„Bogve, v Nemčijo se ne vrnem, najbrže prevzamem neko ugodnost doli v Rumuniji. Živim tako rad daleč od domovine, dasi je tudi tukaj lepo, morda celo lepše nego v tujini.“

„O, gotovo,“ mu je pritrdila Amalija — „in posebno, če je človek tako prost.“

Zavila sta čez brv in po stezi ob potoku še naprej po travniku, dasi je bila vas že daleč za njima. Solnce je zlezlo počasi za gore, čez travnik so se zgrnile prve večerne sence.

„Ah, tu bi hotela živeti vse življenje in ne menila bi se za ves svet, ko bi se mogla otresti vsega . . . vsega,“ je zavzdihnila nankrat in pritisnila robec na usta.

Fran je osupnil, na to pa jo je prijel za roko, ki se ji je tresla kakor njegova. Amalija je videla, da se mu dvigajo prsi hitreje in se je skoro pokesala svojih besed.

„Amalija, ti si nesrečna, vem . . . ali blagor mu, da ima tebe, ki se mu ne boš izneverila.“

„Ne, nikoli,“ je zatrdila in pritisnila robec še tesneje na ustnice. Trepalnice so ji utripale naglo, pa sta ji vendar zdrknili po licu dve debeli solzi. „Potem bi ne mogla živeti, dasi —“

— „dasi tudi sedaj ne moreš,“ je končal Fran in jo gledal sočutno. „Pa morda boš rešena kmalu . . . nenadoma se lahko zgodi, in potem boš volila po svojem srcu. Da, to je grozno, a upaj, da konec ni daleč.“

„Že prvo leto sem upala,“ se mu je naenkrat izpovedala odkritosrčno — „a minulo jih je že šest in morda jih bo še prav toliko ali še več, kdo ve. Pa molči, moj Bog, in odnesi s seboj v tujino to skrivnost in molči . . . ker dokler je živ, mu bom udana in zvesta, kakor sem mu obljubila. Saj se mi smili in — on me tako ljubi . . .“

„Vrniva se, krasno je, gotovo te bo že čakal pred hišo,“ je opomnil Fran in postal naenkrat ves zamišljen.

Amalija se je obrnila in se oklenila njegove roke. Sama ni vedela, kdaj so se strnili njuni prsti, a čutila je, da se je moralo tako zgoditi in da bi se razšla nekako neutolažena oba, če bi se ne bilo zgodilo . . .

In vso pot nista izpregovorila besede. Amaliji se je zdelo, da se je zgodilo med njima nekaj velikega, česar ne bosta mogla pozabiti nikoli več. A ko sta prišla že blizu vasi, je spustila njegovo roko in pričela govoriti o gospodarju Fernadu, o njegovi ženi in naposled sredi govora zamišljeno umolknila.

In res ju je čakal gospod Radigoj že pred hišo, pa gospe Amaliji ni bilo do pogovora in je odšla kmalu gori v sobo.

„Bolna je . . .“ je skimal gospod Radigoj — „saj jo izdaja njena bledica,“ je dodal obrnjen proti bratu Franu, ki pa mu ni vedel povedati nič natančnejšega in je samo skomignil z rameni in odšel na vrt.

In gospod Radigoj je bil prepričan, da je Amalija obolela, dokler ni tisto noč začul njenega ihtenja, ki ga je tako vznemirilo, da skoro ni zatisnil oči do jutra in je popoldne kljub izredno lepemu vremenu pozabil celo na svojo kopel.

IV.

Amalijo je mučila teška slutnja, ki pa se ji je zdela neverjetna, a se je vendar bala, da bi bila resnična, pa ji je naposled, ko je Fran odpotoval v mesto, povedal soprog Radigoj sam, kaj so pomenili tisti računi, ki sta jih imela z bratom prejšnji večer. Nekako nezadovoljen, skoro žalosten je bil njegov obraz, ko ji je pripovedoval in gospa Amalija je bledela in ga je gledala začudeno.

„Vsekakor se je napotil nekam daleč,“ je dejal — „drugače bi ne dvignil vsega denarja, kar mu ga pripada po očetu in materi. Vse do zadnjega vinarja, kakor da noče imeti z nami več nikake zveze. Čudak je, saj sem ti dejal. No, pa saj je njegovo, lahko bi vzela že pred petimi leti, ko je postal polnoleten. Zdaj pa ga je prišlo nenadoma, saj pravim, nagel je, čisto drugačen od mene, kakor da ni moj brat.“

In gospod Radigoj je stopil po sobi gor in dol, sklonil glavo nizko na prsi, da so mu izstopile žile zadaj na tilniku in skimaval na desno in levo, kakor da mu to bratovo ravnanje ni po volji. Gledal je v tla in čelo se mu je nagubančilo, da je bil videti še starejši, nego je bil v resnici.

Gospa Amalija pa je sedela na robu postelje in je gledala predse. In tako miren in bel je bil tisti trenotek njen obraz, kakor izklesan iz marmorja; tudi ustnice so ji pobledela in trepalnice je povesila globoko, kakor da hoče prikriti soprogu, kar je tistikrat zaplakalo v njenih očeh . . .

„In tako je odšel?“ je dejala naposled tiho kakor sama zase in neverjetno zmajala z glavo.

„Kako?“ je povprašal gospod Radigoj in obstal pred oknom, da so se solnčni žarki za hip pogledali v njegovi lahni pleši.

Gospa Amalija se je ozrla vanj in tistikrat se je zazdelo celo gospodu Radigoju, da je njen pogled tako poln neke globoke zamišljenosti, da njega niti ne vidi, dasi so bile uprte njene velike lepe oči naravnost v njegov obraz.

Stresel je z glavo in je pogledal skozi okno, gospa Amalija pa je sklenila roki v naročju in je ostala tiha in bleda.

„In niti poslovil se ni,“ mu je odvrnila čez dolgo časa, ko je gospod Radigoj na svoje vprašanje že skoro pozabil.

„Poslovil?“ se je začudil gospod Radigoj — „čemu, saj se še vrne, morda že danes ali pa jutri. Zjutraj je odšel rano, ko sva še spala in naročil mi je, naj te ne budim.“

„Naročil —“ je osupnila gospa Amalija in njene oči so postale nemirne — „potem . . . potem . . . je gotovo odšel.“

Gospod Radigoj jo je gledal začudeno in se je je skoro prestrašil.

„Ampak, kaj ti je? Zakaj da bi odšel . . . Seveda, odšel je, ali opoldne ali zvečer se vrne, drugače pa jutri, kakor sem rekel, in potem ostane še par dni. Saj mi prinese račune in marsikaj sem mu naročil zaradi trgovine.“

„Čudno,“ je zmajala gospa Amalija nekoliko mirneje — „in vse do zadnjega vinarja, da je dvignil, kakor da se ne misli vrniti nikoli več . . .“

„Tako nekako, da,“ je skomignil gospod Radigoj in hripavo zakašljajal. „Pa morda si premisli še med potjo ali bogve kako . . . saj ga ne razumem. Vedno mi je bil uganka, pa kako tudi ne, saj je živel skoro vedno od doma in zato se je tako odtujil. Čemeren je bil zadnji čas in redkobeseden, da so se mu čudili celo Fernadovi. Po noči je vstajal in se izprehajal po vrtu, kakor mi je pravil včeraj gospod Fernad — bogve kaj je premišljeval, da se je odločil naposled nas za vedno zapustiti . . .“

Gospa Amalija ga je poslušala in prsi so se ji dvigale nemirno, gospod Radigoj pa je pričel hoditi zopet gor in dol in skimaval z glavo.

„Menda mu zadnji čas ni bogve kako ugajalo tu na deželi. I seveda, mesta je vaje in zdrav je, pa se je dolgočasil. Čudno, in tu je tako lepo, kar popolnoma sem ozdravel, ko bi le ne imel človek vedno kakih skrbi.“

Gospod Radigoj se je zagledal skozi okno, v solnčnih žarkih je bil njegov obraz rumen in pleša na temenu se je svetila večja, nego je bila v resnici.

„In tudi tebi se že toži po mestu, kaj ne?“ se je obrnil proti soprogi Amaliji, ki je sedela na robu postelje vsa zamišljena in tiha.

„Po mestu? Ne,“ je odkimala. Gospod Radigoj pa je pristopil bliže in se zagledal v njen obraz, ki je žarel oblit od jutranjih solnčnih žarkov kakor potrošen s prahom belih lilij.

„Amalija, povej mi, prosim te, zakaj si ono noč jokala?“

„Ono noč . . .“ se je zamislila gospa Amalija in ustnice so se ji stresle, njene oči pa so bile še vedno obrnjene v tla. „Ne vem . . .“

„Da, jokala si in meni je bilo hudo,“ je dejal tiho gospod Radigoj in se za hip obrnil v stran — „in potem si dejala, da se ti je samo sanjalo. Ali je res?“

Gospa Amalija je povzdignila oči in njen pogled je bil preteč, kakor da mu prepoveduje oskruniti najsvetejšo svetinjo, ki jo nosi tiho v svoji zbičani duši. In gospod Radigoj se je prestrašil in je stopil na drugi konec sobe.

„Zdrav sem, če želiš lahko odpotujeva v mesto.“

„Ne,“ je odvrnila gospa Amalija malomarno — „lahko ostaneva do pozne jeseni, kakor hočeš, meni je vseeno.“

Gospoda Radigoja je posilil kašel, nato je sedel v naslanjač in podprl glavo z obema rokama. In ko je sedel tam tako sključen in neznan z globoko upognjenim hrbtom, se je zazdel Amaliji kakor otrok, ki se kesa svojega greha. Njegovi suhi, skoro prozorni prsti so se sklepali nad čelom drug drugega in komolce je tiščal v špičasta kolena, da je bilo videti njegovo revno telo kakor klopčič.

Potem pa se je dvignil nenadoma in pristopil prav k njej. Nizko je povetil obrvi in oči so mu mežikale nemirno.

„Amalija, kaj ti je, jaz te ne razumem...“ Gospa Amalija pa je molčala.

„Zdaj sem zdrav, v mesto pojdeva ali kamor hočeš... na jug morda, kakor sva bila takrat prvo leto. Tam se ti je dopadlo in smejala si se; ali se še spominjaš? Letos pojdeva zopet, da se razvedriš, samo govori, kaj ti je...“

Gospod Radigoj je sklenil tresočče roke in kolena so se mu šibila, gospa Amalija pa je gledala v tla in je molčala.

„Vsaj eno besedo reči, Amalija, vsaj eno besedo in vse storim... saj sedaj bo zopet lepo, tako sem zdrav in močan, glej, a ti me mučiš Amalija...“

„Na jug pojdiva,“ je šepnila naposled tako prisiljeno, kakor da je nekaj morala izpregovoriti, a njene roke so bile še vedno sklenjene v naročju in oči ni povzdignila k njemu.

„Da, na jug,“ ji je pritrdil soprog Radigoj in se ji nasmehljaj — „in tam boš vesela, kaj ne, kakor takrat in smejala se boš... Že jeseni odideva ali hočeš morda še prej?“

„Meni je vseeno,“ je odvrnila gospa Amalija in vstala. Njen obraz je bil miren in otožen, in ko je stopila proti vratom, se je ozrla, kakor da mu hoče nekaj povedati, pa se je menda premislila in odšla s počasnimi in trudnimi koraki nizdol po stopnicah.

Gospod Radigoj je gledal za njo začudeno in temne sence so legle na njegov obraz.

Zunaj je pozdravilo gospo Amalijo veselo jutro, a njej se je zdelo vse tako dolgočasno in pusto, da bi najraje zatisnila oči in ne videla ničesar. Odšla je tja na konec vrta v tisto zaraščeno lopo pa ni mogla strpeti niti tam. Vse se ji je zdelo tako prazno, kakor da je odbežalo ž njim vse življenje... .

— Pa saj pride zopet in zopet se ga bo bala in skoro želela, da bi odšel in se ne vrnil nikoli več. Ali vendar je brez njega vse tako mrtvo in ona sama tako zapuščena... .

Tistikrat je obstala gospa Amalija sredi pesknate poti in se prijela za senci, njene ustnice pa so se nasmehnile . . .

— Kaj sem res tako slaba? — je pomislila in se zavedla zopet, da je pustila svoje misli in želje na prepovedano pot, odkoder se morajo vrniti čim prej . . .

Odhitela je proti hiši in po stopnicah navzgor v sobo, kjer je našla soproga Radigoja postaranega za deset let: sedel je v naslanjaču in tako tope in trudne so bile njegove oči, kakor da je preromal deset milj. In stisnila je njegovo glavo med svoje drhteče roke in se mu približala s smehljajočimi očmi. Gospod Radigoj je trepetal in je samo stresal z glavo, a ko je začutil na svojih ustnicah njen vroč poljub je zatisnil oči in je zastokal . . .

„Saj vem, da me ljubiš, moja dobra, moja zlata Amalija, saj vem. Da, da, na jug pojdeva . . . in tam bo lepo . . .“

Dvignila ga je k sebi in ga stisnila na svoje prsi kakor bolnega otroka, in gospod Radigoj je videl, kako je nagnila nazaj svojo lepo glavo, a ni videl, da drhti na njenih zatisnjenih očeh sto bolečin . . .

In odšla sta po stopnicah z roko v roki; gospod Fernad pa se je skoro začudil, ko mu je povedal gospod Radigoj, naj pokliče hlapca, da napreže, ker hočeta napraviti s soprogo izlet in se vrneta šele zvečer . . .

In res je že rdelo in se večerilo nebo na zapadu, ko ju je pripeljal hlapec pred Fernadovo hišo in malce nejevoljno ogledoval koleselj, ki se je zelo opral.

Gospod Fernad ju je čakal na pragu in jima mahal z roko, kakor da ju ni videl že bogve koliko časa, in še predno sta izstopila je naznanil z mogočnim globokim glasom:

„Gospod brat je bil tukaj, gospod brat!“

Gospod Radigoj se je začudil in gospa Amalija je prebledela.

„Kaj — bil? Ali je že zopet odšel?“ je povprašal gospod Radigoj in stopil počasi z voza.

„Da, pred dobro uro,“ je prikimal gospodar Fernad in posegel v notranji žep. „Te le papirje je pustil za vas, menda so neki računi ali kaj.“ — Nato pa se je obrnil proti gospe Amaliji, ki je obsedela v koleslju, kakor da so jo zapustile vse moči. „In za vas je izročil tole pismo.“

Gospod Radigoj je gledal debelo, a gospa Amalija ni videla njegovih začudenih oči, niti gospodarja Fernada, kakor da se ji je stemnilo in šele, ko je prihitela na vrt in sedla na samotno klop,

se je zavedla, da se je — izdala . . . A samo za hip je preletela ta zavest njene trudne in zbegane misli. Vedela je samo, da je vsa njena sreča odvisna samo od tistega drobnega pisma, ki ga je stiskala v roki in se ga ni upala odpreti. Niti malenkosten spomin na vse trdne sklepe in vsa premagovanja ni vstal tisti trenotek v njeni duši, in ko je odtrgala ovitek si je želela samo eno: da bi jo osrečila usoda vsaj še z enim kratkim hipom, ko bi mu priznala vse, kar je tajila in skušala zatreti v svojem bolnem srcu. Pa verjeti ni mogla lastnim očem, kar so govorile tiste drobne črke, nametane na papir tako nerodno, kakor da jih je pisal mrzliččen bolnik . . .

„— — — pa je bolje, da se nisva poslovila, ker bi morda ob slovesu omagala oba . . . Ljubi ga, ker ga moraš ljubiti in ne poveji mu nikoli, da je stal med nama kakor trdna stena, čez katero nisva mogla in nisva smela! Bogve koliko časa bi naju še ločil . . . in to čakanje bi bilo vsaj zame huje, nego ločitev sama. Kakor veš, sem uredil vse, da se ne vrnem nikoli več . . . vsak sled za menoj je izbrisan in konec morda ni daleč! . . . Ne jokaj, ker tvoje solze so prelepe in ne daj, da bi moral še kdaj misliti nanje!

Fran.

Samo kratek vzklík se je iztrgal iz njenih prsi, nato se je vrgla v travo in ni niti zaihtela . . . Hip nato pa se je dvignila in odhitela nazaj pred hišo, kjer so stali še vedno vsi začudeni in tihi. A še bolj so se začudili, ko je skočila vsa tresoča v koleselj in prijela za povodce.

„Kam hočeš, Amalija? . . . Pusti vendar, da te pelje hlapec, saj ti si že pozabila, letos nisi vozila nikoli . . .“ je jecjal gospod Radigoj, a Amalija je udarila po konju, da se je vzel na zadnje noge in oddirjal izpred hiše v mogočnih skokih. Oblak prahu se je dvignil za vozom, a Amalija je bila z bičem po konju, da je bežal kakor veter. Griva mu je vihrala in podkve so pele, da so se umikali kmetje prestrašeni v stran, a Amalija je videla pred seboj samo njega, ki se vsak hip odpelje in ga je morala dohiteti . . . Bič je žvižgal skozi večerni zrak in oblita od krvavih žarkov je bila s svojimi razpletenimi lasmi lepša od boginje . . .

Ali tam v dalji je izginjala na železniški progi črna točka, vedno manjša je bila, in ko jo je Amalija zagledala, ji je padel bič iz rok in je vztrepetala kakor obstreljena ptica . . .

Še tisto zimo je umrl gospod Radigoj za jetiko.

Pastúškin:

Kralj Edip.

Pol osmih. Cirkus Busch je še zaprt. Grške lepote žejni ljudje se vsipljejo iz tramvajev in derejo v nervozni naglici proti vhodu. Pri raznih vhodih se naberejo pestre gruče občinstva. Iz Pratra naokoli gluši običajni živ-žav. Od druge strani jo primaha truma dijakov in izgine skozi mala vratica v ozadju — tebansko ljudstvo, ki bo čez pol ure tulilo in tekalo po areni. Zdajci se vhodi odpro in požro, kakor bi trenil, nabrane gruče. Objame nas dremotna svetloba cirkusa. Pred nami arena, na drugi strani mogočen šesterostebri vhod kraljeve palače. Po stebrih, velikanskih, temnih in mrkih, se zdi, da se plazi nevidno in pokukava zločesto izza voglov zla usoda Edipova. Iz arene vodi v palačo kakih dvajset stopnic in ob straneh širokega stopničevja se dviga pred palačo rdečkast dim iz dvoje prostornih žrel. Šumenje in brnenje med vrstami občinstva utihne, pred palačo ob areni se utrga trobentanje, dvakrat, trikrat in se razsuje po temi. Iz palače zahrumi votlo bobnenje, narašča, naraste, pojema, pojame. V areno pade modrikasta svetloba, iz ozadja, palači ravno nasproti, se vsuje valoma tebansko ljudstvo in zalije areno: „Edip, pomagaj! Pomozi, kralj!“

Igra se začne.

Edip se ustopi na sredo stopnic, meri svoje ljudstvo, za mano šepeče natakara: „Frisch Bier angenehm, keine Pause, meine Herren.“ Kreon prikoraka od desne in pove, kako misli. Edip bodri meščane, naj iščejo z njim morilca njegovega prednika. Kralj izgine v palačo. V tekstu čitam med oklepaji: „Das Gewölk des Himmels ballt sich finster zusammen, durch einen Spalt aber fällt ein Strahl der Sonne, die schon tief zu stehen scheint, auf den Palast.“ Gledam, kako se bo to zgodilo. Rumeno platno nad nami se ne gane, oblakov noče biti, le toliko se lahko sumi, da imajo najbrž opraviti s solncem, obljubljenega žarka namreč tudi ni. Nevzdržema raste pospeh dejanja, Edip in Kreon se zbesedičita dodobra, Edip razprede povest o korinskem Polibu in Meropi in o strašni prerokbi Apolonovi. Besede kapljajo druga za drugo, rožljajo po stopnicah v areno, prše širom po prostoru, da nam postaja pri srcu tesno in tesneje. Naenkrat, sredi povesti, sikne oster žvižg. Ali se kdo šali za odrom, ali se je zmotil inšpicijent? Ne, vlak žvižga zunaj tik za cirkusom — saj pač ne more vpoštevati naših hiperestetičnih skomin. Sledi krasna korova partija:

Hast du gehört, wie sie von den Göttern sprachen,
wie frech die Worte, schamlos und nackt,
aus ihrem Munde brachen?

kjer se „von den Göttern sprachen“ v učinkovitem kanonu trikrat, štirikrat ponavlja, pol recitativ, pol petje, v pretresujočem ritmu, vsakikrat močnejše, vsakikrat vnikljiveje. Grozopolno neodoljivost seje na vse strani zamolkli solo:

Wie sie den Götterspruch schmähten,
von Laios den Spruch,
den uralten Fluch!

Umetnik je svoji nalogi docela kos: uuuuuralten Fluuuuch! Pa se zaplete med njegov uuuur-uuch pobalinsko pocesni kra-kra-kra: avtomobil frči zunaj mimo cirkusa. Edip izve polagoma, kako je z njim, širi roke, skandira zdaj na to stran zdaj na ono, hodi gorindol po stopnicah, tarna, vzdihuje, kliče k bogovom. Med njegove klice se meša hreščeča lajna iz bližnje praterske barake, kjer se človek za groš lahko udeleži turistske partije in se po „Kegelrutschbahn“ pridrsa zopet v dolino. Če ga veseli še enkrat, dobi od skoro živega zamorca tudi razglednico v spomin. — Velike besede, močni ritmi vro umetnikom čez ustne, kolo usode se vrti, vrti... do grozničave scene Jokastine smrti in dalje do Edipove oslepitve. Trušč, vik in joj, stopniške dirke, ki jih uprizarjajo Edipove dekletke, baklonosci, tebanksko ljudstvo. Z izpraskanimi očmi se pritiplje Edip zopet na stopnice, tiplje sem, tiplje tja, javk v visokih deklamacijah, ginljivo slovo od otrok, omahne čez stopnice, se zavalil v areno:

Thebaner! das ist Ödipus, der groß war
unter dem Volke und viel beneidet war.
Drum muß ein Mensch des letzten Tages harren
im stillen, ganz im stillen.

In odide v svet. Zopet votlo bučanje za odrom, tema, iz teme trikratno trobentanje — konec. Zagrinjalo ne pade, ker ga ni.

Čudno plehko mi je postalo v duši. Toliko vem, da sem pozabil ploskati; zakaj dobra volja zasluži ploskanje, če se le ne blamira — in tukaj se ni. Zunaj na cesti sem srečal znanca, ki je prihajal od nasprotne strani od praterskih Benetk in iz mesta Liliput.

„Kako ti je ugajal kralj Edip?“

Da, kako mi je ugajal? Prosil sem ga, naj mi raje pove kaj o Liliputancih.

Uprizoritev „Kralja Edipa“, ki jo je nudilo letos osobje nemškega gledišča pod vodstvom Reinhardta, se je v kratkem razbojnala za najmarkantnejši pojav v letošnji glediški sezoni. Z navdušenjem je sprejel Berlin njegove prireditve, mnogo ploskanja je bilo tudi na Dunaju. Da, po zadnji dunajski predstavi 14. maja je bilo slovo tako ginljivo, da je morala policija naravnost iztirati navdušeno množico, ki se kar ni mogla ločiti od berlinskih umetnikov.

Pojav je res markanten, a več kakor markanten težko.

Stari žive, ožive pri raznih prilikah. Dunajsko dvorno gledišče v svoji patrijarhalni častitljivosti in — vsaj letos — čudni pestrosti se spomni tupaťam tudi Grkov. Ob priliki vseučilišnega potovanja na Grško se je oprizorila Orestija, ob istem času kakor v Pratru „Edipa“ smo videli tu „Elektro“. Naj človek tudi pozabi ploskati pri „Kralju Edipu“, vendar mora Berlincem priznati, da pridejo vsaj s svojimi boljšimi močmi antiki mnogo bolj do živega nego dunajski umetniki, ki vkljub raznim hiperminucijozno izbrušeniťm finesam igrajo tako, kakor bi se jim ne ljubilo ukrasti gledalcu niti za sekundico zavesti, da nas loči od Grkov nad dvajset vekov. Koncem letošnje sezone je tudi pariški Oeuvre spravil na oder Aristofanove „Ptičče“ v Nozièresovi prikrojitvi. Torej stari žive, recimo odkrito: životarijo. Zakaj pa so stari, prosim? „Sofoklej v cirkusu, hudo so ga udarili bogovi na stare dni. Profanacija!“ se je čulo spričo Reinhardtovega poskusa. Drugi so se zavzeli za Reinhardta, da nam je dal piti iz prvotnega vira. Resnica bo pač ta, da nam je skušal dati in da se poskus ni docela izjalovil. Starodaven umotvor naj bi uspel na moderni pozornici in pred modernim občinstvom, ki si vrhutega prisvaja absolutno sodbo o antiki? Režiser, ki pozna Sofokleja in pozna še bolj moderno občinstvo, seže po modernizirani predelavi. Ogenj v strehi, češ da prodaja ponarejeno mleko za naravno. A režiser je prepričan, da moderni želodec naravnega mleka ne prenese.

Kam torej in kako?

Reinhardt je skušal odgovoriti na vprašanje s tem, da je ubral nekako srednjo pot in spravil Sofokleja v cirkus, ki tvori v marsikaterem oziru nekak kompromis med starim amfiteatrom in današnjim odrom. Smel si je tem potom obetati uspeha tembolj, ker ga je imenitno podprl Hugo von Hofmannsthal s svojim tekstom, ki je v celoti tudi nekak kompromis med natančnim, vestnim prevodom in prosto, novo prepesnitvijo; posebno jasno kažejo to korove partije. Primerjajte, prosim! Korova antistrofa v. 884—896 se glasi v prostem posnetku grškega besedila in merila nekako takole:

Ki v delih svojih se prevzame,
 al v besedah pregreši,
 pravice ga oko ne straši,
 božje veže ne časti —
 za tako zlobo naj ga zbiča
 zla usoda do krvi.
 Če ta ti nepošteno poštenjači,
 v zločinu šalo zre samo,
 in oni svetoskrite tajne skruni —
 kdo potemtakem, kdo
 naj v strahu pred bogovi bo?
 Če je častno to početje,
 kaj bi nam pobožno petje?

Hugo von Hofmannsthal prevaja :

In Jammer und Grab
 soll es sie werfen!
 Wenn straflos sie gehen,
 erhoben das Haupt,
 wer ist's, der noch glaubt?
 Wenn diese wandeln
 in Glanz und Ehr',
 dann opfern wir alle nicht mehr!

Dva kompromisa je Reinhardt torej imel, oder in besedilo, ni pa imel tretjega — občinstva, in ta je vendar preimeniteni faktor, posebno še, kjer gre za uspeh. Nad besedilom se nihče ni spotikal, tudi ne nad posameznimi igralci, ker g. Moissi nam je podal tako samoniklega, grško-svojega Edipa, da je njegova igra tudi ves ensemble umetniško dvignila. Brez njega in brez gče. Haims kot Jokaste bi ostali igralci napravili najbrž enak vtisk, kakor ga delajo ob takih prilikah oni v dvornem gledišču. Pač pa je padla marsikatera ostra na račun inscenacije. Ne da bi kdo ne hotel priznati Reinhardt u ogromnega režijskega daru, a tako nasploh . . . „Tako nasploh“ navadno ni ugovor, treba je navesti in precizirati, kaj je pogořešeno in kako bi moralo biti. Toda v Reinhardtovega „Edipa“ res ni mogoče drugega zalučiti kakor kak „tako nasploh.“ To je bilo opažati tudi v glasovih, ki so se blagovolili o tem izraziti. Ta je omenjal reflektorje, drugi nage baklonosce, tretji tuleče tebensko ljudstvo, četrti galopade po stopnicah itd., in zmerom tako, da se ni prav vedelo, ali namerava s tem omenjanjem grajati ali hvaliti.

Če še pristavimo, da se je, še preden se je Reinhardt dodobra poslovil, oglasil v Pratru že drug, čisto dunajski, parodiran „Edip“, se izkaže približno tale facit:

Pod živim dojmom, da nas dovedanje uprizarjanje starih klasikov nikakor ni moglo ogreti, je Reinhardt s pridom apeliral na zdravo javno mnenje in namignil, ali se ne bi mogli približati starim po kaki drugi poti. Občinstvo je mig razumelo, z veseljem pozdravilo in se tik nato zamislilo, ali bi pritrdilo ali ne? . . . Toliko se lahko reče, da bo Reinhardtov poskus kmalu samo še prehodna oblika v iskanju nekaj novega — slabšega? boljšega? Nevroza in histerija moderne Talije se giblje v onih kritičnih stopinjah, ki jim lahko sledi katastrofa in lahko ozdravljenje. Ne prorokujmo!

Fran Albrecht:

Pesem samotnih.

Na okno trka življenje. —
In mi stopamo kakor jetniki,
uklenjeni vase, iztrgani vsemu
po izbi počasi — počasi. — —

In mi stopamo kakor jetniki:
zamišljena čela, zastrti pogledi
uklenjeni vase, iztrgani vsemu:
ljubezni, življenju in domovini
ter — iščemo . . . V naših možganih
je polno vprašanj. —

In zunaj kriči življenje
in trka na okno in vabi . . .

Domotožje.

Kdo je razpredel med tabo in mano
te tajne skrivnostne vezi,
da mi nenadoma včasih pijano
v odsvit tvojih zarij oko zastrmi —
zemljica rodna, daleka, daleka!
Zemljica plodna, sen mojih sanj! . . .
Ti — nesvobodna, kaj si se vzdramila
v srcu zdaj mojem, da sem bolan?

R. Jakopič:

Spomladanska umetniška razstava 1911.

Smrt Ivana Groharja in okolščine, ki so v ozki zvezi z njegovo osebo, so bile povod, da je dobila letošnja spomladanska razstava drugačno lice, kakor je bilo početkom nameravano.

Nerad izrekam v svoji domovini ime kluba „Save“, ker mnogo bridkih misli in občutkov se nanovo vzbudi pri spominu na to ime. Skoraj brez sadu je ostalo delo tistih umetnikov, ki so se že v zgodnji mladosti odpovedali posvetnemu uživanju z namenom, da osrečijo svoj narod in mu pripomorejo do svoje lastne umetnosti, katere do tedaj nikdar ni imel. Sanje, hrepenenje, žrtvovanje brez učinka, brez zadoščenja, brez uspeha! Neobčutljivo je gledala domovina to njihovo vztrajno prizadevanje, kakor da pritrjuje soglasno značilnim besedam, ki jih je izgovoril ob neki priliki umrli notar Ivan Gogola: „Pustite nas v miru z umetnostjo! Kaj je vendar treba slovenskemu narodu umetnosti?“ — — — V srcu marsikaterega pa izmed onih, ki bi se po naravnem sklepanju morali okleniti teh umetnikov, ali vsaj simpatizirati z njihovimi načeli, se razliva neka grenkoba, kadar zazveni na njih uho ime kluba „Save“. In le prav malo jih je, ki so zasledovali s sočutjem in brez hinavščine prizadevanje teh umetnikov in spoznali resnost njihovega delovanja. Tako je!

Navedene okolščine so tudi povzročile, da klub „Sava“ ni v Ljubljani nikdar razstavljal pod svojim imenom in da sem posebno jaz skušal kolikor mogoče zabrisati v domovini značaj separatizma. Tukaj so razstavljali člani kluba „Save“ skupno z drugimi slovenskimi umetniki in njih dela so se na razstavah krajevno ločila od drugih le v toliko, kolikor je iz umetniških ozirov neobhodno potrebno.

Zdaj pa je smrt ločila nekoga od nas, čigar ime je v najožji zvezi z imenom kluba „Save“. Njegovo udano trpljenje naj razjasnjuje duh tovarišev in naj krepča njih srca ob časih skušnjav in dvoma! Njegov duh naj spremlja mladi umetniški zarod na težki poti umetnosti! —

Še enkrat se zberejo tovariši okrog umrlega prijatelja, še enkrat hočejo na tihem praznovati eno tistih svečanosti, ki so jih združevale marsikrat daleč od domovine. Še enkrat so izbrali svoja

dela in jih porazdelili tako, kakor so bili vajeni, ko so prirejali svoje razstave na Dunaju, v Londonu, v Varšavi i. t. d. Tako je torej prišlo, da je na sedanji razstavi določen poseben oddelek članom kluba „Save“, v obeh levih prostorih pa se nahajajo dela drugih umetnikov. V četrtem prostoru je razstavilo društvo „Klub slov. amater-fotografov“.

Če izpregovorim zdaj nekoliko besedi o tej razstavi, prosim cenjene čitatelje, da ne pričakujejo kake kritike od mene. Nisem prijatelj kritike, ker ne verujem v njeno blagodejstvo in njeno potrebo, torej tudi ne v njeno upravičenost. Kritika namreč ne more vlti občinstvu ljubezni do umetnosti, na kateri podlagi še le je mogoča njegova umetniška izobrazba; edini njeni uspeh je kvečemu le ta, da uniči marsikomu naivno veselje na uživanju umetnosti. Za umetnika pa je kritika sploh brez pomena, mora biti brez pomena, ker ravno umetnik mora sam iz sebe vedeti, kaj hoče in on sam je poklican, da to, kar hoče, tudi razodene. Sicer more kritika s hvalo ali grajo povišati ali ponižati zunanji ugled umetnika, na njegovo umetnost ne more in ne sme vplivati. Njegovo umetnost ne smejo osrečevati besede, on nima in ne sme imeti svetovalcev, edini zanesljivi in večni svetovalci je brezkončno stvarjenje.

Pač bi se mogel marsikateri, ki se zdaj peča s kritiko, ki pa ima tudi globok vpogled v človeško življenje, oči za skrivnosti stvarjenja, ljubezen do umetnosti, dobro voljo in pohlevno dušo in sovražstvo do laži — pač bi se mogel tak kritik mnogo naučiti od umetnika in njegovih proizvodov in na tem temelju postati resen opazovalec in razlagatelj umetnosti; njemu bi bila potem dodeljena lepa naloga, da zbira okrog sebe duše in s silo svoje besede v njih vzbuja ljubezen do umetnosti in potrebo do nje. Moja naloga pa je, danes podati o tej razstavi le kratko karakteristiko, prepuščajoč vse drugo onim, katerih moč je beseda.

Pri vstopu v prvo dvorano se zapazi na prvi pogled, da stojijo umetniki, katerih dela so tukaj zbrana, v tesni zvezi med seboj. Nekaj sorodnega govori iz vseh teh umotvorov.

Ni namen teh vrstic razlagati podrobno, kako daleč sega ta podobnost, kako variira, kje se konča in kje se začenjajo razlike in nasprotstva posameznih individualitet; eno le naj tukaj poudarim, namreč to, kar jih bistveno združuje in to je: utemeljevanje njihove umetnosti izključno na naravi in njenih pojavih. Tako pojmovanje pa vodi neizogibno do tega, da se začne polagati v umetnosti vso težo na njeno bistvo in izločevati iz nje vse, kar je postranskega.

Iz navedenega izvira dejstvo, da si ti umetniki prilastujejo pravico in dolžnost do samostojnega individualnega proizvajanja.

Umevno je, da v sedanjih socialnih razmerah ne bodo ugajali občinstvu umotvori take duševne smeri. Zdaj, v času splošnega kruhoborstva, hinavščine, hrepenenja po posvetnem uživanju, duševne zmedenosti in kulturne pohabljenosti se stavijo tudi na umetnost zahteve, katerim ti umotvori ne morejo zadoščati, ker jim primanjkuje ona vabljevost, ki se prilega današnjemu življskemu pojmovanju. Drugačen zrak nam veje iz drugih dveh oddelkov. Čutim, da so se tukaj združeni umetniki vzgojevali in vežbali pod različnimi razmerami in pogoji, da niso bili v nikaki medsebojni stiki in da se pri njih ni vršil nikakršen medsebojni vpliv. Ako pogledamo, se nam zdi, da se tu razstavljeni umotvori med seboj močno razlikujejo. In vendar — kdor ima le količkaj vpogleda v umetniško proizvajanje, ta bo kmalu spoznal sorodnost tudi teh umetnikov. To sorodstvo pa ne temelji v notranjem soglasju, ampak v zunanjem vplivu. Enaka tendenca, ki vodi vsa njihova dela je sad prizadevanja s priznanimi sredstvi doseči priznane učinke; ali drugače povedano: njih umetnost temelji na tradiciji.

Tradicija ima sicer v umetnosti brezdvomno svojo upravičenost in igra v njenem razvoju veliko in koristno vlogo, ampak — mi Slovenci — saj smo Slovenci, ali ne? narod, ki se razlikuje od drugih narodov, ki čuti vsled svojih posebnih življskih razmer tudi posebne življske potrebe — ali ni tako? Mi, ki nimamo še jasnega začetka lastne umetnosti, kako moremo vedeti kaj o tradiciji!? Vsa tradicija, ki jo imamo, je le sad tujega dela, primernega tujim razmeram, za nas mešanica, neobčutena, neprebavljena, ki nam ni šla ne v kri ne v možgane.

Za nas je samo ena pot, če nočemo, da nas preplavi valovje tuje kulture, če nočemo umreti: otesimo se tujega vpliva, da moremo dospeti sploh kdaj do svojega začetka. Ne bodimo oskrbniki, hlapci tujega bogastva, ampak postanimo gospodarji svojega, četudi skromnega posestva.

To izvajanje je izvor mojega osebnega mnenja, s katerim nočem nasprotovati nobenim drugim resnim nazorom in smerem. Čas bo določil, katera pot je bila prava.

Ivan Cankar:

Ob grahu.

Poročena sta bila šest mesecev in sta se ljubila kakor prvi dan; nikoli ni bilo žal besede med njima. Sedela sta po večerji v kuhinji in sta luščila grah. Med njima je stal na mizi velik jerbas, tako da sta si komaj videla v oči; grah sta metala v skledo, stroke pa na tla. Na steni je visela mala kuhinjska svetilka in je dremotno gledala na roke, ki so se poigravale v jerbasu ter se toplo dotikale druga druge.

Govorila sta skoraj šepetaje; čisto navadne stvari, zato da je srce lahko zadremalo ter si odpočilo.

„Včeraj, ko sem stala na pragu, je prišel mimo — kaj misliš, kdo?“

Nasmehnila se je prešerno; tudi on se je nasmehnil in ji je pogledal veselo v vesele oči.

„Kdo?“

„Tisti Matija . . . že zato ga nisem marala, ker mu je bilo Matija ime . . . tisti stari, plešasti, kozjebradi Matija, ki me je snubil nekoč. Sladak obraz je napravil, v sto gub ga je spačil, premeril me je od vrha do tal, nazadnje pa me je pogladil po licu s tisto roko . . . tako kožo ima, kakor da bi nosil preohlapne sive rokavice . . . in je rekel: Eh, eh, no, no, no . . . Ti bi rekel: Kako rad te imam, duša, kako rad! . . . on pa: Eh, eh, no, no, no! . . .“

Smejala se je tiho in mu je gledala v obraz; on je gledal v jerbas ter je vprašal šele čez par trenutkov:

„Po licu te je pobožal?“

Držala je strok med prsti in ga je počasi odpirala.

„Zakaj bi me ne pobožal? Saj bi bil lahko moj oče!“

Vrgel je v skledo strok namesto graha.

„Ali treba ni! Sploh . . . čemu pa si stala na pragu?“

„Saj sem bila sinoči poleg, ko si pobožal natararico, pa mi še na misel ni prišlo . . .“

„Natararica je natararica! Roka gre sama . . . iz navade . . .“

„Res . . . iz navade!“

„Kaj misliš, da hodim od krčme do krčme natararice božat?“

„Kako bi se bila drugače roka navadila?“

„Tebi se je pač lice privadilo . . . kako bi drugače tako mirno pustila, še smejala si se?“

Obema so se tresle roke; luščile so dalje, ali dotikale se niso več; govorila sta šepetaje kakor prej, svetilka je gledala dremotno, stročje je šumelo.

Pogledala mu ni v oči, rekla je s spremenjenim, globljim, tišjim glasom:

„Ne samo natakarc . . . ne le iz navade . . .“

„Kaj misliš?“

Molčala je.

„Kar povej! Jaz nimam skrivnosti . . . jaz ne!“

„Kaj misliš?“

Molčal je.

„Zdaj, ko si začel, govori dalje! Vse do konca! Ti nimaš skrivnosti, ti ne — kdo drugi ima skrivnosti?“

„Jaz ne stikam po tvojih pismih; ali spravi jih, da ne bodo ležala po mizah in policah!“

„Kakšna pisma?“

Zardel je, žila se mu je prikazala na čelu.

„Če uganjaš neumnosti, jih vsaj ne taji nikar! Ali sem ti kaj očital? Zaupal sem ti kakor svojim očem, zato sem molčal Zdaj pa tajiš . . . kadar otrok taji, je kradel . . .“

Ustnice so se ji tresle, šle so na jok.

„Saj si bral, saj praviš, da si bral! Kaj bi tajila? Kakšen greh, kakšno hudodelstvo?“

„O, kaj greh, kaj hudodelstvo! Malo sladkih besed, pa malo božanja, pa malo nezvestobice — kakšno nudodelstvo?“

„Ali vpije pismo od daleč, od koga je in kaj da je? Zdaj bom trepetala, kadar pride pismonoša. Odpiraj pisma sam, ne kaži mi jih, ne mojih in ne svojih!“

„Svojih?“

„Jaz ne stikam za njimi po policah in predalih . . . tudi tistih nisem pogledala, ki so tako verno spravljena in z rdečim trakom prevezana!“

„Kar odveži jih, kar beri jih, ti, ki ne stikaš po policah in predalih! Povem ti celo kar naravnost, da sem jabolka klatil in grozdje kradel, predno sem te snubil!“

Nasmejala se je kratko, sunkoma.

„Čudno je, da se je držal tisti črni las celih šest mesecev tvojega rokava . . .“

„Kakšen las?“

„Črn! Kaj imam jaz črne lase?“

„Kje? Kdaj?“

„V nedeljo zjutraj. Blizu polnoči si v soboto prišel domov, po prstih si hodil, tiho si se slačil, jaz pa sem te slišala in videla. Ko sem zjutraj pogledala suknjo, je bil črn las na nji, dolg črn las!“

„Jaz nimam dolgih črnih las, tudi nobeden mojih prijateljev ne! Ne jaz . . . jaz nisem bil zaljubljen v tistega babje domišljavega igralca, ki je poigral s tenkimi bedri ter streljal z očmi na balkon . . . tudi sanjalo se mi ni o njem!“

„Kaj sem ti pravila, da se mi je sanjalo?“

Zasmejal se je sikaje izza zob.

„No, glej!“

Njene oči so bile motne, zastrte.

„Med balkonom in med odrom je bil parter. Ali ni ga bilo med tvojo nogo in nogo tiste ženske, ki je sedela po gledališču za najino mizo.“

„Tudi ne med tvojo roko in roko tistega človeka, s katerim sta hkrati posegla po kruh!“

Močno so se jima tresle roke, jemala sta stroke hitro in previdno, da bi se prst ne dotaknil prsta; luščila sta dalje, grah je padal trkotaje v skledo, stročje je šumelo na tla.

„Kar reci, kar misliš . . . kar reci naravnost, da sem vlačuga!“

Gledal je predse, ustnice so mu trepetale, kri mu je šinila v lica. Sam ni vedel, kako se je zgodilo, da mu je siknilo izza zob kakor pljunek.

„Si!“

V tistem hipu je bil njen obraz ves miren, niti zardel ni; odgovorila je počasi in šepetaje.

„Torej sva si enaka . . . šele nocoj . . .“

Molčala sta obadva in sta luščila, dokler ni bil jerbas prazen. Nato je šla ona v izbo in je tam prižgala svečo, on je upihnil kuhinjsko svetilko in je šel za njo. Slačila sta se molče, molče sta legla v posteljo in sta se odela do vratu. On je gledal proti oknu, ona proti steni, kjer je visela velika podoba Matere božje. Začul je tiho, pritajeno ihtenje, stisnil je ustna, gledal je proti oknu in se ni ganil. Ihtenje je bilo glasneje, narahlo se je stresala postelja.

„Mimi!“

Zakrila si je obraz z obema rokama.

„Mimi!“

Prijel jo je za roko, za obedve roki; izpod debelih solz se mu je smejala dvoje rjavih oči, dvoje toplih ustnic.

O nekaterih pobijanih pravih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

4. Ko, kot, kakor in sorodni vezniki.

Pisatelj „Antibarbarov“ se je na strani 63. doteknil tudi rabe veznikov *ko* in *kot* s temi besedami: „Bojim se ga ko živega vraga‘ pomeni ‚tako se ga bojim, kakor bi bil živ vrag‘. ‚Bojim se ga kot živega vraga‘ pomeni ‚bojim se ga, ker je živ vrag‘. Pomniti je torej: kot *ni nikoli primerjalni veznik, ampak le istoveti.*“ — Skoraj ob istem času, kakor Tomišček, se je bavil z veznikom *kot* g. M. A. Ternovec na str. 61. svoje knjižice „Venec povesti“, kjer piše: „Besedice *kot* za nemški ‚als‘ in ‚wie‘, ital. ‚come, in qualità‘ ni v ti knjižici, ker je nisem zasledil ne v govorici priprostega našega narodca, ne v drugem slovanskem jeziku.“

Preden presodimo mnenje Tomiščekovo, moramo obravnati trditev Ternovčevo, ker je širša in se ž njeno obveljavo zruši Tomiščekov nauk sam ob sebi, če bi za to ne bilo drugih razlogov.

Ternovčeva trditev ni izrečena v naši literaturi na rečenem mestu prvič. Z enako odločnostjo, kakor ta pisatelj, je zoper to besedo nastopil že pred enajstimi leti g. Milivoj Ivanov v „Edinosti“ leta 1899. števil. 244, kjer uči tako-le:

„Slovenski narod sploh ne pozna in nikdar ne rabi besede *kot* v pomenu švabskega „als, wie“, da, niti v primerjalnih slučajih ne, kajti v teh slučajih govori narod kakor ali *ko* in ne drugače. Hoté ga izvajati iz *koti* — kakoti, ali to je vse prisiljeno in proti vsem pravilom slovenskega glasoslovja, saj ni razloga, da bi baš besedi kakoti spreda in zada zloge tako nenaravno odsekavali in potem oni odseček —kot neprekosljivim izrazom rabili; nego v sitni zadregi je bil oni pisatelj, ki je prvi ta *kot* uvel, kako bi svoj als slovenski povedal, — *izmisli*l si je in nam vrnil ta povsem neopravičen *kot*, seda pa kotkajo, da je groza. Sloven pa tudi besede *koti* ne pozna, nego govori: Jasno ko ribje oko, belo ko sneg; jaz, tvoj prijatelj, ti tako svetujem —, rodil se je siromak, umrl je bogataš —, okrajni ured in sod (das bezirksamt als gericht), viši deželni in prizovni sod (das oberlandes-als berufungsgericht) ... Tudi v vseh drugih Slovanih *nikjer* ne nahajaš besede *kot* za rečni pomen nam toliko vsiljevani, — in pa če bi bila vsaj *blagoglasna* besedica, ali tudi to ni, ostane *gerda spaka* čisto nepotrebna, tore ogibaj se je. — Vse kaj drugega je štajerski kakti, pametno skrajšan iz kako-ti in ga štajerski Sloven tako rabi za pomen švabskega *wie*, nikdar pa ne za švabski *als*, n. pr. Predajam ti, moj sin, vso last! delaj, gospodari kakti (!) drago, ali glej, da ne razsipaš imenja. V tem pomenu se nahaja tudi v Miklošičevih spisih.“

Ivanovljemu mnenju sem se glede nekaterih nazorov — saj vse ni napačno — uprl v nekem, v „Slovincu“ natisnjem in malo poznanem spisu „O Levčevem pravopisu in njega kritikah“, ki ga v posebnem natisu zapiram že leta in leta, pa ga hočem naposled vendar, četudi nedokončanega izpustiti v svet, ker pojasnjuje nekatero dvojbeno vprašanje in zavrača nekatero napačno mnenje, ki se ponavlja dan za dnem in moti pisavce in brave.

Ternovec torej izjavlja, da ni mogel zaslediti besedice *kot* ni v našem, ni v katerem koli slovanskem jeziku, Ivanov pa zatrjuje kar naravnost, da si jo je izmislil kak naš pisatelj, kateri je hotel imeti nadomestek za nemški ‚als‘. Te trditve so, kakor sem v rečenem spisu dokazal, neosnovane in premalo premišljene. Če se v tem ali drugem kotu naše domovine ne govori ta ali druga beseda, se iz tega še ne sme sklepati, da je tudi drugod ne poznajo ali da je ne pozna nihče. In to delata imenovana gospoda. Da si besedice *kot* ni izmislil noben naših pisateljev, ampak da so jo tisti, ki so jo začeli rabiti, poznali iz narodne govornice, ter jo zategadelj narod res rabi, dasi ne povsod, za to imamo več dokazov. Nahajamo jo na primer v vzhodni gorenjščini. V narodnih pesmih, ki jih je zapisal M. Valjavec, imajo ravno redakcije, katerih jezik se kolikor moči približuje narodni govornici, ta *kot* v obliki *kwt*: *Kwt bw tōja mati biwa* (SNP. I. 109 b. 5); *Kwt bw vmađw dēte jmewa* (I. 109, 26, 29); Pa v ječi drugjga nič ni *Kwt* same bele štir kosti (I. 286, 23, 29); De se bom rzjokow čez njo *Kwt* dete čes sojo mater (I. 409, b, 10, 14); Ker so huj žene *kwt* možje (I. 530, 14). To ima tudi M. Ravnikar — Poženčan: Ko so hujši žene *kot* možje (I. 531, 14). Enako: Ta vabvák *nč* drugjga na pomén' *Kwt* vajsćó (IV. 7176, zapisal v Ihanu Ant. Breznik) itd. Za Tuhinjsko nam izpričuje rabo besedice *kot* izrečno p. Ladislav Hrovat v Slov. Glasniku 1866, 221: Štefek je dober človek, pošten mož, *k't* župan pa je mevža; Danes so v pridigi pravili same istorije, *k't* od Suzane, od Davida, od egiptovskega Jožefa itd. Dalje nahajamo ta veznik tudi v Belih Kranjcih, n. pr. v Suhorju: *Kot* sem verval siromak jest (SNP. I. 122, 39); v Kloštru: In ogenj tako pogasi, *Kot* da nikoli ne gori (SNP. I. 615, 47); v Marindolu: Takva bi ti med vilami bila, *Kot* je moja snaha med snahami (Šašelj, Bisernice II. 20); Pa jo deni u svoju komoru, Jutri ne bo, *kot* je utrgana, Ne bo ljuba, *kot* je dopeljana (Bisernice II. 21); v Pribincih: Oglej se ti na me, *Kot* se Jezos na te (Bis. II. 35) itd. itd. Enako pa moremo slišati *kot* v središču Slovenije in okolici; gospoda, ki ga negirata, nista bila najbrž nikoli

v Ljubljani ali pa sta poslušala tam odlično nemščino. Ker nimamo iz navedenih krajev v prejšnjih dobah pisateljev, je prišel kot kajpada razmerno kesno v našo knjigo. V obliki ked ga ima v slovnici 124 Pohlina: oshtarij je vezh ked zirquâ, 231: imenje te zheldnoste njem bulshi dojde, ked wogatstvu inu nuznejshi rata, ked gospóski ftan. Ta in oni se mi bo rogal, da se sklicujem na Pohlina; takemu lahko vržem v brk moža, čegar slovnica spada med naše najboljše, Metelka, v katerem najde: Je jasno kòt ribje okó, mara zá te kòt za lanskó snég, imá večji oči kòt želodoc, jih je púršlo kòt listja in trave, se vlačó kòt mógla 273; gladók kòt dobova skorja 274, jajce več kòt puta vé 275; boljše je dvrži ga kòt lovi ga 277 itd. Veznik kot je potemtakem slovenščini dobro znan, dasi ne povsod; do veljave ga je pač najbolj spravil Metelko in njegovi učenci. Toda gospoda Ivanov in Ternovec porečeta morda: kòt ni koti ampak kaj drugega. Kaj neki? Če dobivamo iz boljè po Gorenjskem in drugod bój (bèlj) (prim. glede naglasa ble pri Janezu Svetokriškem) in če v zloženkah z -že (blago-že, blazč-že) po odpadu končnega samoglasnika oslabeva pred -ž (-r) stoječi samoglasnik v polglasnik ter izpada, kjer to dopušča izgovor (blagr, blazr, kar da potem zopet blagr, blazr [blózvr]), zakaj bi iz koti ne smelo nastati kòt?

Pa ne samo Slovencem, ampak tudi nekim drugim Slovanom je znan kot prav dobro. Že to, da rabijo ta veznik Belí Kranjci, nam namiguje, da pogledjmo, kako je s to stvarjo v Hrvatih. Ker dandanes hrvaški ali srbski književni jezik ne pozna te besedice, sta Ivanov in Ternovec brž mislila, da je tam sploh ni. Toda stvar je povsem drugačna. Rabijo namreč kot že dalmatinski pisatelji, med njimi njih prvak Marko Marulić (rojen 1450: Kot rika ne staje vrime brzo tekuć 223) in pa P. Zoranić (rojen 1508: Ki god mladi ne ljubi, Jest kot prez voća dubi 58). Tudi današnji čakavci ga poznajo, kar razvidiš iz narodnih pesmi iz Istre, ki jih je izdalo vredništvo „Naše Sloge“ v Trstu: Svekrvica kot mila majčice (1. 33); Znutri je moj dragi kot jedna jelvica (2. 88); to ti potrdita tudi D. Nemanić (Čakavisch-kroatische Studien III., Sitzungsber. d. Wiener Ak., ph.-hist. Kl. CVIII. 225: „kòt oder kòti velut“) in Strohal (Osobine današnjega stativskoga narječja, Izvješće k. realne gimn. v Rakovcu 1889, str. 35: „kot, koť lat. ut: i iz njega je prosila koti jedna golubica; koja je iste slike koti i vi; koja je tila ovako lipe dvoje ditce utopit koť sam ja i moja sestra). Od drugih starejših pisateljev hrvaških rabita besedo tudi P. P. Vitezović (Oddilj. si-

getska 4: Od pušak grmilo, kot da nebo pada; 18 Vidiš da kot mravi od svih stran nastoje turski na nas lavi; 36 Ki si vaši vazdar branil susedstvo kot dom svoj) in M. Kuhačević (Kad vaši kot lavi na grad navališe 140). Dalje je znan ta veznik kajkavcem: Ki so vsi vu nečistoče kot svinje ukaljani (Habdelič, Prvi otca našega Adama greh 22); puni grehov kot šipek koščic (Fuček, Historije 128), ali ne kot prvo (id. 374). Poznajo jo dalje ogrski Hrvatje, kar je razvideti iz Kurelčevih „Jačkih“: Črne oči kot trnjula 5; Bela lica kot mandulja 5; Ja ti kupim lipu kapu, kot ju imam sam 11; Neg se ženi, mili, s kraljevoga dvora, A ja ću se roža, kot (ko = kadar) se budem mogla 96 itd. Brez števila primerov za *kot* v jeziku ogrskih Hrvatov nahajam v knjižici „Kerštjanszko-katolicsanski kalendar na léto 1865 po nar. Kriszt. Od Jure Horvatha, kizzecskoga ucsitelja izdan. Saproni 1864. Stampan kod A. Reicharda“: kot to na steni viseča tabla kazaše 17, letil je kot ptica 17, Ali kot so oni na svojih dušicah jednako blagoslovni ravni i bogati bili, tako nejednako... 17, Ali kot je sada, taka još nij bila 22, 'nako š-njim baratje kot i vsakim drugim človikom 23, merzlo, kot da bi si ča zakrivili bili 24, ako ti kot njegova žena na njegov stan projdeš 26, ću ga ljubit kot sam ga i dosle 27 itd. itd.

Iz dozdanjega pregleda se lahko vsakdo prepriča, da besedice *kot* ne poznamo samo Slovenci, ampak tudi drugi Slovani, zlasti nam tako bližnji naši bratje Hrvatje in da si je torej ni „iz mezinca izmuzgal“ nobeden naš pisatelj, da govorim v jeziku Ivanovljem. Hrvaška oblika *koti* je celo vredna, da si je zastran etimologije našega *kot* še posebej zapomnimo. Pa ne samo to! Hrvatje poznajo še drugo obliko tega veznika v istem pomenu. Nemanić je na zgoraj navedenem mestu zabeležil tudi „*kod* oder *kodi* velut“ in obliko *kodi* rabi tudi čakavec Mikuličić v Pripovedkah: Leži kodi mrtav 6; lip kodi sunce 8; več su se sini kodi vuki pojili 18; muž se učini, kodi da j zaspal 66; ki će hoditi po kopnu kodi po moru 75 (glej akad. Rječnik in Maretić, Veznici u slovenskijem jezicima Rad 91, 26). Obliko *kod* pozna tudi kajkavec Fuček poleg *kot* (glej zgoraj): on sud je tak strašen kod bude on občinski 132, živel je kod da bi nigdar ne moral vumreti. Enako ima zgoraj omenjeni ogrsko-hrvaški koledar Horvathov poleg *kot* nekaterikrat tudi *kod*: kod mu je sluga naročil bil, je opravil svoju opravu 22; kod prošnje, kod se to samo od sebe razume, je svoje bogatstvo najper donášal 25; ona kod kaštigajuć angel ovde va lozi pred njim stoji 34; zezate, kod dab' koleno bilo vam zavërto 43 itd. Edino

obliko *kod* rabi troje, v ogrski hrvaščini pisanih v Mnihovu (menda l. 1894) pri Seyfriedu natisnjenih pobožnih knjižic: „Pilj blažene divice Marije“, „Žitak i smrt blaženoga mučenika Ivan Gabriel — Perboara“ in „Dva dari Jezusa ter Marije“. Maretić misli v razpravi „Veznici u slovenskijem jezicima“, da je čakavski *kodi*, *kod* postalo iz *kudi*, *kud*, in to po vplivu veznika *koti*, *kot*. Ta razlaga ne bo prava, ker veznika *kudi* v pomenu „als, wie“ ne pozna noben slovenski jezik. Čakavščina, kajkavščina in sploh hrvaščina spada k jezikom, ki so predlog *otv* premenili v *od* deloma po analogiji drugih predlogov, ki se končujejo na *d*, nekaj pa tudi vsled sandhi-pravila, po katerem se je moral *t* pred zvenečimi soglasniki spremeniti v *d*. Ta dvojna sila je spodrinila samostalni *ot* popolnoma. Kar pa se je zgodilo s predlogom *otv*, to se je ali se že godi vsled sandhi-pravila tudi z veznikom *kot*, ki se je pred zvenečimi začetnimi samoglasniki nastopne besede moral premeniti v *kod*; iz *kod* je bil potem *d* namesto *t*-ja prenesen v *koti*, kjer se je ta oblika še ohranila. *Kod* in *koti* pa ni moglo biti drugo poleg drugega. Isto se godi v slovenščini: *Kot* *bo* *tôja* mati biwa se v resnici govori *kod* *bo* itd. Zategadelj se je Pohlinu zdela ta oblika tudi pri nas bolj navadna in je pisal *ked*.

G. Ivanovu je besedica *kot* tudi *neblagoglasna*, *grda spaka*. Tak razlog je, kakor vse enake trditve v jezikoslovju, čisto individualen ter nima za vpravičenost ali nevpričenost kake besede ali zveze niti najmanjše vrednosti. Ž njo se izgovarjajo ljudje, ki jim je drugači že „sapa zaprta“. Meni vsaj se zdi *kot* prav tako blagoglasen ali neblagoglasen kakor hrvaški *kod* v pomenu ‚pri‘: „*kot* gore“ „wie des Berges“ ali „wie die Berge“ mi je prav tako blagoglasno, kakor „*kod* gore“ „bei dem Berge“, saj ni — če ne gledamo na različnost dolžine samoglasnika *e* — med obema vsled sandhi pravila niti trohe razlike, le o ko bere drugači. Jezikoslovcem in pisateljem Ivanovlje vrste je neblagoglasna vsaka beseda, če le sumijo, da je podvržena ali tuja.

Miklošič in vsi trezni jezikoslovci razlagajo *kot* iz *kakoti*. Ivanov se norčuje iz Miklošičeve razlage in jo smeši prav brez vzroka; med drugim imenuje *kot* tudi ‚odseček‘; prav bi se moralo po njegovem reči ‚obseček‘. Toda če bi bil kedaj premišljeval o besedah, ki se zelo pogostoma rabijo, bi bil gotovo spoznal, da so ravno te najbolj okrnjene in jim manjka prav mnogokrat ne samo „repa“, ampak celo „glave“ in včasih celo nekaj „trupa“. Naša besedica je izgubila — saj je *-ti* ohranjen v hrvaškem *koti* — samo „glavo“,

kakor jo je izgubil naš *še*, naš *že*, naš *češ* (iz *anti* [*anoti*] *ho-češ*). Beseda je res narejena iz *kako-ti* tako, kakor *kajti* iz *kaj-ti*, *kakti* iz *kako-ti*, *niti* iz *ni-ti*, č. *neboť* iz *nebo-t'*. Da se more *kako* skrajšati v *ko*, o tem se more g. Ivanov poučiti iz Maretičeve že večkrat navedene razprave o veznikih v Radu 91, 17. Toda bolj kakor primeri v Maretičevi razpravi podpirajo tega mnenja resnico ti-le ogrsko-hrvaški, vzeti iz Horvathovega koledarja: Ali kad je on povidal, kako neverna je bila Lucia, ko (= našemu *kakó*) se je Matilda plakala nad žalostjum, ku je Miško onda imati moral 40; Kad je po selu doli išla, kō (= našemu *kakó*) je vsaki preseneten za njum gledal 18; ako ti kot njegova žena va njegov stan projdeš, ko (= našemu *kakó*) će moje srce silovano biti turobno tucati, žalost ćutit do črnoga groba, ko (= našemu *kakó*) ćedu moje oči silovani bit gorke suze točit do konca žitka mojega, ko (= našemu *kakó*) će moja pamet silovana bit turobno spominanje imati na ditinsku sladku ljubav! 26. Da rabi ta pisatelj ta *ko* samo v glavnem stavku, to nas pač ne bo nič motilo; saj so se iz parataktičnih zvez razvili navadno podredni vezniki. Pomen govori zoper to, da bi ta *ko* bil okrnjen *ako*. Vprašalnega nahajamo tudi že v dalmatinskih pisateljih: Tim mi spovjed, naši posli *ko* prohode; Na tve drage razgovore *kō* se neću ja smiriti; *ko* se zove ona rika (Gj. Palmotić). Iz vprašalnega se je razvil potem nedoločni in nadalje relativno primerjavni pomen: Ali *kō* beše obečo tako se prem dogodi (J. Gjorgjić); da djeluješ često onako, *ko* (kakor) si pričeo; nije opravdan grješnik svaki *kō* Zakeo (Kavanjin). Iz relativnega pomena se je polagoma razvil temporalen: Er kao dah joj sve me blago i veće ona vidje u plati, da uboštvo moje joj ne mogoše česa dati, vrže i ljubav mrtvu iz vrata (Gundulić); *kō* mu vaše slavne dike i pradjede vrijedne izbroji, na ta svrne sve besjede (Gj. Palmotić); ot *ko* jest uljegla, nije prestala celivajući noge moje (N. Ranjina). Iz tega je razvidno, da je tudi naš *ko* istega izvira, to je skrčen *kako* in da se *kot* loči od njega samo s podaljškom *-ti*, kakor se loči *kakor* s podaljškom *-že* in s tem, da ni skrčen. Na stopinji neskrčenega *kako* stoji dalje štajerski *kak* in na stopinji skrčenega *kako-ti* štajerski *kakti*. Vsem tem besedam je torej v podstavo stari *kako* in sicer večinoma brez relativnega *-že*, ki je zadobil relativno moč šele sčasoma, kakor kažejo drugi slovanski jeziki, od naših narečij pa vzhodna štajersčina. Da je to mnenje tudi glede naših besed zelo verojetno, kažejo primeri, ki sem jih gori navel za *kot* in *ko* nalašč v tolikem številu.

(Konec tega poglavja prihodnjič.)

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrastar.

(Dalje.)

Ko sta dospela prijatelja do mlina, je tudi že prva gruča trške gospode prišla do Polajeve gostilne. Oče Polaj je pozdravljal s čepico v roki, se neokretno priklanjal na vse strani in se vsakemu posebe nasmihal.

„Lep dan, krasen dan,“ je govoril vsakemu, „kakor nalašč za nedeljo! Kaj bomo danes, cvička, štajerca, rulandca ali pivo? Pravkar je nastavljeno, angelci bi ga pili! — In morda še kaj drugega, takole kaj za prigrizek? Tudi raki bodo danes, veliki kot čolni, ne morda rakci, rački.“

In gospodje so stiskali tolsto roko očeta Polaja, dame so mu prijazno kimale, križem so naročali in posedali okoli miz. Oče Polaj je izginil v veži, a kmalu so se prikazale natararice s steklenicami, s čašami in krožniki . . .

Tačas so se narahlo dvignile lopatice poletnih oken v stranski sobi Polajeve gostilne. Med zelenjem in cveticami se je pojavila kodrasta glava Milenina. Bogve, zakaj so tačas zardela njena lica, zakaj so se njene oči vprle v goste pri mizah, kakor bi iskale nekoga? Od enega do drugega so begale, hlastno, nemirno. A ni ga bilo, da bi jih razveselila njegova navzočnost. Razočarana se je vrnila Milena v kuhinjo. Njena roka ni bila več tako spretna kot prej, vse ji je bilo napoti.

Tedaj se je pojavila v kuhinji davkarjeva Berta.

„Oj, Milena, kaj se nič ne prikažeš? Pa sem dejala, da moram jaz notri, da te pozdravim.“

„Nimam časa, Berta, glej, polne dela so moje roke. In to je pri nas od jutra do večera in še precejšen del noči vsak dan. Kaj pa v trgu kaj novega?“

Nič posebnega, nič nenavadnega ni bilo to vprašanje, a Mileni je pri tem vendar hipoma zopet zalila kri žametasta lica.

„O, polno novic, saj veš,“ je hitela Berta. „A največja je ta, da je danes prišel novi kancelist. Videla sem ga oddaleč, čeden človek, veš. Sicer bi ti tega ne smela povedati, pa naj bo. Dolge lase ima, nekoliko bled, prav interesanten. Zopet bo nekaj za naša dekleta.“

„In ne morda tudi zate?“ je vprašala Milena skoro porogljivo. „Zame? Morda, toda jaz sem zavarovana, moje srce je zabarikadirano od vseh strani.“

Zasmejala se je sama sebi, saj ni verjela lastnim besedam.

Milena je nekoliko časa umolknila in si je dala opraviti pri kuhi. Neka misel jo je vidno nadlegovala. Nemirna je bila, to se je videlo na vsaki njeni kretnji. A s silo je potlačila to svojo zadrego in popolnoma mirno in s smehljajem na ustnah je vprašala:

„Kaj pa, ali ne pride ta kancelist danes k nam? Rada bi ga poznala, da bi še danes lahko vedela, kateri od vas bo zmešal glavo.“

„Ti, ti, Milena, ti si hudobna. Pazi se! Sicer pa morda res pride danes. Ako pride, te pokličem in ti ga pokažem, boš videla. — Sedaj pa moram zopet vun. Na svidenje, Milena! . . .“

A Berte ni bilo, da bi bila poklicala Mileno. Še parkrat so se odprle lopatice poletnih oken, a takoj so se zopet zaprle...

Ko je po noči zasijal mesec v Milenino sobo, tedaj je bilo prvič, da je videl Mileno, kako je še pozno v noč sedela na robu odgrnjene postelje, podpirajoč svojo glavo v belo roko ter zazrl dvoje velikih, vlažno se svetlikajočih, sanjavo zamišljenih oči. —

IV.

„Tako, sedaj sva pri mlinu,“ je dejal Strel ter stopil prvi iz gošče naravnost na dvorišče.

Križaj se je začudil, zakaj ničesar ni videl prej, ničesar slišal. A ko je v tem hipu zagledal lepo belo poslopje z velikim, čednim dvoriščem, se mu je nehote ustavila noga in iz prsi se mu je izvil vzklik, ki je jasno pričal, kako ga je presenetil ta nenadni prizor. Poslopje samo na sebi se je bleščalo, kakor bi se bilo zjutraj nalašč okopalo za nedeljo tam v čistih valovih nad jezom. Skedenj in hlevi niso prečepali v blatu in nesnagi, prosto in enakovredno s hišo so se dvigali na nasprotni strani, češ, tudi mi smo tukaj, da dopolnujemo in izpopolnujemo to lepo gospodarstvo. Belo, drobno kamničevje po dvorišču se je svetilo, kakor bi ga bile šele danes navozili tja vozniki s proda ob reki. Sredi dvorišča je stala stara senčnata lipa, ki je videla že več rodov Majdetovih, poslušala njih veselje, čutila njih žalost, veselila se z njih srečo, a tudi trepetala zanje, ko so se zbirali nad njimi preteči oblaki nesreče. Okolinokoli lipe je bila lesena klop in pred njo, obrnjena proti hišni veži, je stala danes belo pogrnjena miza.

Ko sta stopila Strel in Križaj na dvorišče, se je dvignil izza mize gospodar tega posestva, Majde. Z dolgocevno pipo v ustih in s širokokrajnim slamnikom na glavi jima je stopil nasproti. Stisnil je Strelu desnico ter pozdravil Križaja, ki mu ga je ta predstavil, neprisiljeno in skoro prisrčno, kakor bi bila že izdavnica stara znanca.

Križaju se je zazdelo v tem hipu tukaj vse tako domače, da se je takoj otresel one zadrege, ki se ga je vedno nehote polaščala, kadar je prišel prvič v tujo hišo in k tujim ljudem. Da je pogledal Majdetu v lepi, moški obraz, je moral dvigniti glavo, zakaj Majde je bil velik, širokopleč mož, kakršnih je Križaj videl še malo. A tedaj je opazil, da gleda iz tega resnega, zamišljenega obraza dvoje modrih, mehkih in jasnih oči, ki ne morejo zakriti nikomur plemenitosti srca in duše.

„Sedimo tjale na klop, vem, da vama bo bolj všeč, nego da bi šli zdaj v sobo,“ je dejal s svojim globokim glasom. „Lepo se sedi tukaj, zlasti ob nedeljah popoldne, ko je vse tako tiho in mirno daleč naokoli. Pomenimo se potem kaj o naših domačih razmerah ali o čem drugem, a najprej dovolita, da prinesem čašo vina.“

Izginil je v veži, a onadva sta sedla. Na mizi je ležala odprta knjiga. Križaj je pogledal vanjo ter se začudil.

„Kaj? Takšno štivo na kmetiški mizi? Ti mi nisi še vsega povedal o Majdetu, prijatelj!“

Strel se je nasmehnil.

„Potrpi nekoliko, kmalu bodeš vedel več!“

Tedaj so pa zažvenketale čaše v veži. Ko je Križaj pogledal tja, je zagledal mladenko, ki je stopala z velikim lesenim krožnikom proti njima. Na krožniku je bleščalo iz steklenic kakor cekin rumeno vino, so se svetile čaše, je rdela gnjat in rumenel kruh.

Strel je pozdravljaval deklenco že od daleč. Takoj za njo se je pojavil zopet Majde.

„Tako,“ je dejal, ko sta prišla do mize. „Semkaj položi, Marica!“

„To je moja sestra in obenem gospodinja,“ je pristavil, predstavljajoč jo Križaju.

„Pa dobra gospodinja,“ je pripomnil Strel, podajajoč ji roko. Manica je zardela.

„Oj, vi ste vedno poredni, gospod Strel,“ je odgovorila v zadregi ter začela natakati čaše.

Zableščale so njene bele, okrogle lehti, zaiskrila se je zlata kaplja in zapenila.

„Izpraznimo čaše na prvo srečanje z gospodom kancelistom! Da bi bil zadovoljen in srečen v naših krajih!“ je napil Majde.

Trčili so in izpili, a Križaj se je zahvalil. Marica je nato odšla, rekoč, da ima še mnogo opravila v hiši ter da se vrne pozneje. Križaj je gledal za njo in nechte se je pri tem spomnil na Mileno. Neko doslej neznano čustvo ga je za hipec prevzelo, primerjal je obe in tačas si ni bil v svesti, kateri od njiju bi dal prednost, ako bi moral sedajle odločiti.

Strel je ujel njegov pogled ter se zopet nasmehnil . . .

„Vidite, gospod kancelist, tukaj v teje samoti životarimo,“ je začel Majde in vlekli dim iz svoje pipe, da se je kadilo kakor iz dimnika. „Od jutra do večera vedno enako delo, vedno ubijanje z delavci in posli, samo v nedeljo nekoliko počitka, a razvedrila pravzaprav nikdar nobenega. In vendar si ne želim nikamor od tukaj; prepričan sem popolnoma, da bi se nikjer drugod več ne privadil. Bili so časi, ko sem sodil drugače. Hrepenelo je moje srce v svet, domačija mu je bila preozka, premajhna. Tja vun iz teh samot, iz teh tesnob, odkoder se ne vidi nikamor, tja na jasno plan in na vrhove, ki se z njih odpira svet, da se vzradoste oči ter koprneče splovejo v nepoznano, čudovito daljo. Dan in noč je sanjala duša o lepših krajih, o vedno zelenih gajih, kjer se je naselila večna pomlad s svojo toplo sapo, ki ne dopušča, da bi zamrlo cvetje, da bi utihnilo ptičje petje in da bi zatrepetala v smrtnem strahu zelena, dehteča trava. Sanjala je, niso se dale razpršiti te sanje, ko je sijalo solnce z vso svojo skelečo svetlobo na moje trudne oči, niso se razpršile, ko sem se ponoči dvignil s postelje ter stopil k oknu, da mi je posijal mesec v blede, izmučeni obraz. — In nisem mogel drugače, šel sem.“

Utihnil je ter se zamislil. Okoli njegove glave so krožili veliki dimovi kolobarji ter se zapletali med kodraste, ob sencih že pobeljene lase. V vrhu lipe je zašumelo, zdramilo se je blesteče listje, začele so se rahlo gibati veje.

„Toda, kaj bi vama pripovedoval,“ je nadaljeval, „bojim se, da bi vaju ne zanimalo. Današnji ljudje so drugačni kot smo bili nekaj mi, ki imamo pomen samo še za historika. Sedaj jih ne veselijo več najveličastnejši naravni pojavi, ko se vse peha samo za zlatim teletom, pa naj to tele zaide na katerikoli oltar, ki ga je postavilo moderno malikovalstvo na vzvišen videk. Nas je srčno razveselil najtišji glas, ki je prihajal iz ust cvetice ob poti, nas je

navdušil najrahlješi klic, ki ga je dihnil kamen ob poti. Saj tačas je govorilo še kamenje in je dihlo in je čutilo.“

Niti Strel niti Križaj nista izpregovorila besede. Strel je poznal Majdeta že izdavnja, poznal je njegovo navado, kako govori, zato je molčal in samo poslušal. A Križaj je bil osupel in od osuplosti mu ni hotela beseda iz ust. Vse se mu je videlo tako čudovito, tako novo, ta molčeca okolica, ta sanjajoča poslopja naokoli, ta veliki in močni, a takšno duševno življenja živeči mož, ta njegova sestra, ki se je bila nenadno prikazala, kakor se navadno užge zvezda na večernem nebu, a ki je pravitako naglo izginila, kakor izgine utrinek, zapuščajoč za seboj samo bleščečo pot.

„Na zdravje, gospoda,“ je izpregovoril zopet Majde, a sedaj z navadnim svojim glasom ter dvignil čašo. „Pozabili smo piti, a tudi to je potrebno.“

Trčili so. A tedaj se je Križaj zavedel ter dejal skoro proseče:

„Ali ne bi nam hoteli nadaljevati svoje povesti? Saj je bil vendar to nje začetek, ali ne?“

Majde ga je samo pogledal, a takoj nadaljeval:

„Vidite, moj oče je bil premožen mož, navaden kmet, a bistra glava, moja mati pametna kmetiška žena. Nosila se je še po starem, ko je hodila ob nedeljah v cerkev. Še sedaj vidim ono snežnobelo pečo, ki je obrobljala najblažji obraz, kar sem jih kdaj poznal na svetu. Še sedaj čutim nje gorko, majhno roko, ki mi je vsak večer tako rablo in mehko pogladila čelo, ko me je bila prej odela prav do podbradka ter me pokrižala v imenu vsega, v čemer je videla človekovo odrešenje. Še sedaj vidim nje ustnice, ki so se napol v strahu, napol v upanju trepečoč odpirale, ko me je prvič puščala v svet, še sedaj čutim na svojem čelu oni poljub, oni edini poljub, ki so ga dehnila njena usta nanj ob tisti nepozabni uri prve ločitve od doma, in nikdar prej, odkar sem se zavedel, in nikdar ne pozneje, ko mi jo je ugrabila smrt med tem, ko sem jaz bil nanjo v omotici velikomestnega življenja nehote in nevede pozabil za hipec, za trenotek. Glejte, toliko vode je že preteklo od tačas v morje, a še sedaj stoji pred menoj, vzvišena, nedotakljiva in z bleščečim sijajem okoli svoje častitljive glave, svetnica, ki se pred njo klanja moja duša in se bo klanjala, dokler ne utone v večnosti.“

Umolknil je zopet nekoliko in se zamislil. Nekaj vlažnega je zableščalo v njegovih očeh, prav tam ob robu.

„Nje spomin naj živi večno!“ je dejal takoj nato ter se odkril. „In v njej naj živi večno tip prave slovenske žene in matere!“

Dvignili so čaše in trčili. Bil je svečan trenotek.

„Tu bi rad nekaj omenil,“ je dejal čez nekoliko časa Križaj, „nekaj, kar se tiče onih, ki imajo postati matere poznejših rodov. Toda, presvet je ta trenotek, presvet vam, gospod Majde, presvet mojemu tovarišu in meni, da bi govoril sedaj o tem predmetu, zato umolknem.“

Majde je prikimal, se zopet pokrnil, potegnil parkrat iz svoje pipe in nadaljeval:

„Študiral sem, dovršil sem gimnazijo in sem se odpravil na vseučilišče na Dunaj. Vpisal sem se na filozofsko fakulteto, postati sem hotel profesor ali kaj sličnega. Na tej dolgi poti skozi vso gimnazijo in na oni na Dunaju se je precej izpremenilo moje naziranje o svetu, se je ohladila moja mladeniška strast po tujini, z vsakim letom me je manj vlekelo po slavi in časti. Kaj slava, kaj čast? Res je, s svojo slavo, s svojo častjo oslaviš in počastiš v tujini svoj rod, opozoriš jo, da je nekje na tej obli tudi skromna deželica, ki ima ob vsej skromnosti v sebi še vso in še večjo življensko silo kot jo imajo dežele velike in bogate in srečne, da tudi ona rodi velike duhove, ki pomagajo polagati temelje državam, da se razcvitajo in rasto ter tekmujejo z vesoljstvom. A s tem gradiš le tuja poslopja, da se dvigajo po tvojem zasluženju visoko in blesteče, tujcem v čast in blagostanje. Kaj ima od tega tvoja domovina, tvoj mali ubogi narod? Kadar padeš ti, izgine s teboj vred njeno in njegovo ime. Zatorej je prva in največja dolžnost vsakega izmed nas, da se povrne tja, odkoder je prišel. Tam je tvoj delokrog, tam zastavi svoje moči, da bodo vzceve naše pokrajine v sreči in bogastvu, dušnem in materijalnem! — Vidita, gospoda, jaz nisem tratil nikdar dragega časa s postopanjem in dijaškim ponočnjaštvom, kakor sem ga, žal, videl v tistih časih toliko pri svojih kolegih. Moja pot je bila od nekdanj ostro začrtana, da je ni bilo mogoče zgrešiti. Res je, sanjarstvo mojih prvih let mi je ukradlo marsikatero uro, marsikateri dan, da, celo mesec. Toda, ko sem se otesel teh sanj, tedaj je nastopilo trezno in premišljeno delo. Mimogrede naj omenim, da ne pričakujem od človeka, ki ni v svoji mladosti imel takšnih sanj, ki ni ž njimi v srcu nikdar pozabil na ves svet okoli sebe, nič lepega, nič velikega v njegovi moški dobi. Takšen človek pozna pozneje edino le samega sebe, a ne vidi svojega trpečega sobrata ter ga zaradi tega tudi ne more dvigniti iz blata in obupa. — Mnogo sem čital, a kolikor se spominjam, najrajši znanstvena dela in vedno le s kritičnim očesom, nikdar površno. A česar mi niso

dale knjige, mi je dalo življenje okoli mene, ki sem se ga naučil opazovati že zelo zgodaj. Marsikaj sem videl, kar je napolnilo moje srce z žalostjo. Najhuje pa mi je bilo, ko sem bil na počitnicah doma in sem moral na lastne oči gledati, kako lahkomišno se zapuščajo stari naši domovi, naša očetovska gruda, ki so se je oklepali naši očetje krčevito s svojimi žuljavimi rokami, ki so bili nanjo navezani s sleherno žilico svojega telesa, ki so jo posvetili s slehernim udarcem svojega srca. Zapuščeni in osamljeni so stali in še stoje domovi, ki so se gradili s srčno krvjo in z veliko ljubeznijo. Trumoma so vreli ljudje čez morje, niti ozrli se niso nazaj na rodni krov v tili bridkosti in s solzo v očesu, kakor bi šli na izprehod popoldne in bi se vrnili zvečer v zakurjeno sobo in odgrnjeno mehko posteljo. — Vstal je zjutraj sin ter rekel očetu: Danes ne bom delal. Otdod pojdem, čemu bi šel v vinograd ter se potil kot črna živina, ko lahko grem in lahko najdem lažjega dela, več počitka in več zaslužka, ki mi ga noben ne bo branil uživati s prijatelji do ranega jutra. Odšel je, prišel je v mesto v tvornico, sedel je in leuaril pri stroju, bral časopise ter postal gospod, ki je pozabil na svoj dom in na svojega očeta. Ako ni bilo drugače, je lahko za svojim strojem tudi zadremal, če ni bilo prevelike nevarnosti za roko ali nogo, ko je bil prejšnjo noč izpremenil v dan, toda v nedelaven dan, ki je pojedel sedem delavnih. Šele ko mu je alkohol izčrpal moči in mošnjo, se je vrnil, upognjen in brez mozga ter se je zgrudil pred starim domom na kolena, in glava mu je udarila skesano na očetovski prag. Ali bilo je prepozno! Na prejšnjem domu je gospodaril tujec, ni ga poznal; kjer bi bil lahko gospodar, je postal sedaj hlapec.“

Hlastno in skoro s tihim glasom je govoril sedaj Majde. Videlo se je, kako prihaja vsaka beseda iz globočine, kako notri kipi in vre, kako vse to čuti njegova duša.

„Gospoda, kmalu bom pri kraju, oprostita! — Ko sem vse to videl in še marsikaj drugega, tedaj sem se nekega dne vprašal: Kako pa smeš ti vse to obsojati, kdo ti je dal pravico, ko si tudi ti šel sam od doma, ko si zapustil rodni krov in si se spomnil nanj kvečemu tačas, ko te je hotelo uničiti in pogoltniti mesto?! Res je, da si šel po drugi poti, da si imel drugačne namene, a posledice so bile tiste. Tudi ti nisi varoval tega, kar je bilo varovati tvoja najsvetejša dolžnost. In tako, gospoda, je prišlo, da sem se vrnil, izgubljeni sin, na očetov dom, da sem tukaj, kjer mislim ostati do zadnjega svojega diha.“

Prijel je čašo in trčili so . . .

„Tako, sedaj pa, gospod Križaj, si lahko ogledava moje gospodarstvo, ako vam je všeč,“ je dejal Majde. „Prijatelj Strel bo gotovo rajši sedel tukaj, ko mu je že znano vse.

Strel je nehote pokimal, bil je globoko zamišljen, da niti slišal ni prav, kaj mu je rekel Majde. Šele ko sta izginila v veži, je umel. A tačas je prišla k mizi Marica ter prisedla.

* * *

Pozno je že bilo, ko se je začela razhajati družba pod lipo. Od reke je začel prihajati vlažen, mehak vzduh, ki ga je donášala večerna sapa. Okoli luči na mizi so plesale vešče, izprva v širokih, a čezdalje v ožjih kolobarjih, dokler jih ni pogoltnila svetloba in vročina. V gošči okoli poslopj je zašumelo, od začetka prav blizu, a takoj se je razvalovilo in se širilo dalje in dalje ter zamrlo s poslednjim vzdihom nekje v gorski rebri. Čez vrh pa je priplul mesec ter posrebril strehe in vrbovo listje radodarno in brezplačno. V mlinu se je začelo zibati, zapljuskala je voda čez kolesa, zaropotali so kameni, zaslišali so se glasovi.

„Nedelje je konec,“ je dejal Majde, „naše delo se pričinja.“ Krepko je stisnil desnico Strelu in Križaju ter izginil v hiši . . .

Marica je pospravljala z mize. Noseča v rokah prtljigo in prazno posodo se je hipoma ustavila sredi dvorišča ter se ozrla nehote proti oni strani, kamor sta izginila ona dva. Toda kakor bi se bila nečesa domislila, je stresla komaj vidno z glavo ter odhitela v vežo . . .

Strel in Križaj sta zdaj ubrala drugo pot kot popoldne. Da bi prej prišla iz gošče, sta zavila navzgor proti veliki cesti, kamor sta dospela že čez četrt ure. Oddaleč sta že čula glasno govorico Polajevih gostov, ki so se vračali proti domu.

„Ali ti je žal, da nisva bila danes z onimile?“ je vprašal Strel.

„Z današnjim popoldnevom sem popolnoma zadovoljen,“ je odgovoril Križaj. „Kdo bi si mislil, da ima ta mož vse tako lepo in praktično urejeno! To je pač vzorno gospodarstvo, ki ga jaz na svoje oči še nisem videl nikjer. Škoda, da je tako na samoti! Koliko bi se kmetje lahko naučili, ako bi ga imeli vedno pred očmi!“

„Ne boj se,“ je odgovoril Strel. „Tudi v tem oziru bo deloval Majde, o tem sem prepričan. Za sedaj hoče samo svoje stališče

popolnoma utrditi in ko bo vse tako urejeno, kakor sam želi, tedaj nastopi. On je mož dejanja, dasi mehak kakor vosek in idealen kakor petnajstleten mladenič, pri vseh svojih izkušnjah. Takšnih mož nam je treba!“

„Res je,“ je pristavil Križaj.

„Sicer se mi pa danes neka reč zdi nekoliko čudna,“ je omenil Strel. „Glej, meni ni tako hitro zaupal svojega življenja. Mnogokrat sva bila skupaj, marsikaj sva prereševala in ukrenila, preden mi je nekega dne govoril tako, kakor je govoril tebi danes prvi dan, ko te je videl. Gotovo si napravil nanj posebno dober vtisk.“

„Morda pa je bilo zaradi tebe,“ je pripomnil Križaj. „Pozna te natančno, in ko je videl, da sem tvoj prijatelj, se mu je zbudilo zaradi tega nehote tudi zaupanje do mene.“

Umolknila sta ter hodila dalje. Ko sta prišla na ovinec, so se zasvetile skozi kostenje luči Polajeve gostilne.

Križaju se je nehote ustavila noga, in ozrl se je tja gori. Zazibala se je na durih senca, zazdelo se mu je, da je Milena. A hkratu z njo mu je stopila v spomin tudi Marica.

Stresel je glavo, pogledal še enkrat pod kostenje ter odhitel za tovarišem. —

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Pa kaj? . . .

Pa kaj bi s solzami pri nas?
Pa kaj bi žalosten obraz?

Prišla je tod, odšla je tod
in spet je prazna bela pot —

a še je vroča moja kri
in zdravja polna in moči —

in odpovsod gre pot drugam,
doklér je človek zdrav in sam!

Satura.

Spisal L. Pintar.

Da bi prihodnji urednik Prešernovih poezij raztresenih drobtin ne prezrl, prevzeli smo (Lj. Zv. XXIX, 416) v predale lep-slovnega lista Prešernov dotlej neznani triolet. Iz istega vzroka hočemo ponatisniti v naslednjih vrsticah tudi v nekem pred dobro poldrugim letom najdenem rokopisu za „Kranjsko čebelico“ ohranjeni tudi dotlej neznani Prešernov sonet (cf. Slov. Nar. in Laib. Ztg. z dne 20. novembra 1909). Ta sonet je v omenjenem rokopisu v oddelku „soneti nesreče“ prvi, takoj za njim kot drugi sledi znani sonet „Oj Vrba, srečna, draga vas domača“, kateri je pa pozneje v „Poezijah“ v tem oddelku stopil na prvo mesto, ker je pesnik pri redakciji ta prej prvi sonet imenovanega oddelka kot proizvod plehkejše cene iz svoje zbirke izpustil.¹⁾ Besedilo tega iz zbirke poezij eliminiranega soneta je pa sledeče:

Pov'dò let starih čudna izročila
 Od mrtvih deklic, ki so v ti nesreči,
 Da mor'jo vlahaj' groba temni ječi,
 Ker spati jim ne dá ljubezni sila.

Gorjé mu, v kogar se je zaljubila
 Njih ena; nje ljubezen ne osreči,
 Ker v žeji se ne ohladi goreči,
 Doklèr krví ni prazna vsaka žila.

Takó, ki ljubi mene, ni Kamena
 Iz bóginj, ki v Olimp jih stavi mita,
 Prijat'ljic pevcev srečnega imena;

Ampák poslana bóginja Kocita,
 Erin'jin stok in kletva pesem njena
 Veselja je pijavka nikdar sita. —

¹⁾ Es ist im Manuskript in der Abteilung „Soneti nesreče“ als erstes niedergeschrieben, unmittelbar daran schließt sich das bekannte „Oj Vrba, srečna, draga vas domača“, womit in allen bisherigen Ausgaben die genannte Abteilung eingeleitet wird (Laib. Ztg. l. c.). — Ta sonet je objavil tudi prof. Iv. Grafenauer v svoji publikaciji „Iz Kastelčeve zapuščine“. Ponatisk iz „Časa“. Ljubljana 1911, str. 50.

Premnogovrstne so prisposode, ki jih je Prešeren uporabil v svojih sonetih, uporabil v primerjalnem delu onih pesmi, v katerih nam razkazuje vso trpko turobnost svoje pesniške notranjosti. Slika za sliko se vrsti, ta vzeta iz priproste narave, druga zopet iz vsakdanjega življenja, ta iz stare zgodovine, ona zopet iz mitologije i. t. d. Trdoglavi žlahtnič s svojim „Maria ave“ — Petrarca z Lavro in Prešeren z Julijo tehtajoča ceno svojih sonetov — Togenburgovo togo gledanje na okno ponunjene neveste — Mojzes voditelj svojega naroda v obljubljeni deželo — mesečna noč po zimi zasnežena, po leti z biseri rose potresena — romar vtopljen v gledanje oltarskih slik — vjetniki kristjani med praznujočimi mahomedani, budisti in bramini — bolnik, nad katerim so zdravniki obupali — pogubljeni obsojenci sodnjega dne — popotnik v afrikanski puščavi — od viharja zrušen hrast. Kolika mnogovrstnost, kolika slikovitost! Tu solnce in zvezde v svojem svitu in pestro cvetje in bujna trata, pa zopet tema in noč, megla in vihar — čuden kalejdoskop za čitateljevo fantazijo. Ko se prikaže na nebu ozvezdje dvojčkov (diskuri Kastor in Poluks), tedaj se poležejo valovi na morju, vetrovi potihnejo in se pokorni umaknejo v Eolov hram mirovat. Tako pomirljivo in razvedrilno vpliva na pesnika milobni žar njenega pogleda. Tu srečamo jezikavega zabavljača, grbasto pokveko Terzita in samoobešenjaka iz obupa Lykamba. Pojantov sin s svojimi vsigdar smotrostižnimi puščicami je prisposoda za pesnikove satire ujedljivi sarkazem. Rudečelasi prišlikavčki (škrati), pokvečene spake kot skopušni varuhi denarnih zakladov in zaklenjenih krasnih deklic, vspered pa Jernej Kopitar kot cenzor „Kranjske čbelice“ strogi jetničar mlade slovenske literature — i. t. d. Res čudovita mnogovrstnost v prisposodah vlada v Prešernovih poezijah. —

Naš sonet se pa naslanja enako kot iz nemščine prevedena balada „Leonora“ in kot izvirni baladi „Povodnji mož“ in „Ponočnjak“ na vampirizem ali volkodlaštvo, babjeverstvo, ki je bilo že staroklasičnim narodom Grkom in Rimljanom znano pa tudi med Germani in Slovani razširjeno. — Deklice, ki jim je urečeno, da morajo zaradi neutešene ljubezni uhajati iz temnega groba, da izsesavajo svojim žrtvam kri in mozeg, — so pri starih Grkih Lamije, Mormolykije in Empuze, nenasitne ljubohlepnice, žejne človeške krvi in po človeškem mesu hlepeče, ki znajo v podobi lepih žensk s svojo ljubohlepnostjo privabiti izbrane žrtve k sebi, da jih izmzgajo in izsesajo do zadnje kaplje. Ker se znajo vsakovrstno pretvarjati in izpreminjati, so pravi ženski Proteji z oslovskimi nogami

(onoskelija) — oslovsko stegno velja za znak lascivitete — krvo-sesavke, mozgosrkavke, mōre. Pri Slovanih so pa taka nimfatična (ali limfatična) t. j. od ljubohlepljivosti oblaznela bitja vile (nem. die Willis. — Primeri Vogl-ovo balado o Marku in Swatki z naslovom „Die Willis“). Te vile (Willis) so duhovi v nevestni dobi umrlih deklet, ki je prišla ponje koščena žena, ko so še nosile mirto in venec v blaženih zarokih, in te vile (Willis) plešejo v globoki gluhli noči na travnikih in križpotjih do ranega jutra. Kdor zajde po noči v njihovo kolo, ta se ne bo nikdar več veselil življenja. Vile ga pograbiijo in potegnejo v divjem poletu s seboj, da se za vselej napleše, v strastnem vrtincu ga sučejo na okrog, da se do smrti dopleše in zgrudi. V Trenčinskem komitatu na Ogerskem v okraju Sileinskem je razširjena med narodom vera, da duše v zarokih (t. j. med zaroko in poroko) umrlih nevest ne najdejo v grobu miru, ampak da jim je urečeno z nevestnim vencem na glavi po noči begati okrog, da o mlaju plešejo kolo in prepevajo strahobne pesmi. Ako spazijo moškega, tedaj mora z njimi toliko časa plesati, da se zgrudi mrtev. Te pošastne vešče imenujejo vile (Willis). — Smisel Prešernovega soneta je ta: Gorje tistemu, kogar je zaljubila in zahotela taka strastna in blazno ljuboželjna vila, kajti njena ljubezen ga ne osreči, marveč ga, ker je ni mogoče utešiti in zadovoljiti, do zadnje sražice izsesa in umori. Tako tudi mene ne ljubi osrečujoča Muza (Kamena) izmed svetlih Olimpijskih boginj, ampak neutošna Erinija izmed temnih bitij Erebskega podzemlja ali peklâ, neutolažna mučiteljica Furija, neutrudna očitavka (oštejavka) in kvariteljica vsakega veselja. —

Kocit (Κόκυτος) = reka rjojenja, tarnanja in tuljenja je poleg Styga Pyriflegethona in Acherona ena izmed podzemskih vodâ grške mitologije in boginja Kocita je mučiteljica in godrnjava târnavka Erinija, ki nikdar ne miruje. Mislili so si jih kot neutrudne preganjavke, ki imajo razpaljene baklje in iz kač spletene biče pripravljene za svoje preganjance. Njih imena so Alekto, Tisifona in Megera. —

Sicer pa se mi hoče dozdevati, da je treba za popolno razumevanje tega soneta natančno in temeljito pretehtati IV. in VII. odstavek Ernestininih „Spominov na Prešerna“ in si zlasti zapomniti opazko na 97. strani tiste knjige, češ da Prešernovo razmerje z Ano J. ni bilo brez slabih posledic za njegovo literarno delovanje. Z ozirom na navedeno opombo pa takoj spoznamo, da je tale Prešernov sonet, prvotno prvi v oddelku „soneti nesreče“, pravzaprav nekoliko prearealen in preočito kažoč na slabosti jasno in konkretno

označene osebe in ravno zaradi tega morda premalo pesniškega značaja in prebanalen. In ravno to, mislim jaz, da je bilo vzrok, da je pesnik pri redakciji poezij ta prav po direktnosti svoje osti dokaj prozajčni proizvod odstranil iz oddelka „soneti nesreče“ in iz zbirke poezij sploh.

„Ki ljubi mene“ = moja ljubica A. J. (?) (s u b j e k t!) nikakor ni Olimpska boginja (p r e d i k a t!) — prijateljica srečnih, slavnih pevcev — svetla muza, od katere bi dobival navdušenja, bodrila in pevskega podnetila, ampak ona je od temnih sovražnih sil poslana mi boginja Kocita (peklà), mračna môra, ki vzbuja le stok in tarnanje in kletev — ona je neusabljivi vir očitaj. — Tako torej bi se dale besede zadnjih dveh kitic tega soneta tolmačiti. — Če jih pa tako tolmačimo, čutimo takoj, da je s tem zašla čisto zasebna tajnost in malo idealna vsakdanost na forum opravljive javnosti. Tega se je Prešeren pri redakciji zopet zavedel in poleg mirnejše in treznejše sodbe o svojih privatnih neprilikah to tožbo nesrečnosti delikatno umaknil. In ta rahločutna odjenljivost njegovemu značaju ni na kvar. Ostali soneti nesreče niso nikjer osebni. —

Še kratko slovniško opombo naj si dovolim. Kdor je zelo vnet za imperfektivnike, bi se utegnil morda spotikati nad obliko „pov'dò“ = povedó ali povejo, češ da bi se moralo glasiti „povédajo“ ali „pripovedujejo“. „Pov'dò“ je = „vedó povedati“ (če se za taka čudna poročila starodavnosti zanimaš). Akcent ta je pa posebnost gorenjščine. Primeri „rastè“ (Od tega, kar rastè pri njega gradi), „pijèš“ (Al' ne pijèš studéncév?), „domà“ (Da ne morem spat' domà) i. t. d. —

Bajeslovno pravljico imenuje Prešeren „mito“ (femin.) brez ozira na grški masculinum ὁ μῦθος naslanjaje se pač glede spola izključito le na domače izraze „pripoved, povest, pripovedka, bajka“, ki so tudi vsi feminina, — ravnajoč se v tem popolnoma po vzgledu nemščine, ki je tudi iz grškega maskulina ὁ μῦθος napravila svoj femininum „die Mythe“ naslanjaje se ravno tako na ženski spol svojih synonymov n. pr. die Sage, die Erzählung, die Fabel — lat. fabula, narratio, narratiuncula... i. t. d. Da pomeni „vila“ žensko bitje pod vplivom seksualne norosti t. j. nimfatično ali od ljubohlepnosti poblaznelo bitje, nam dokazujejo razni izrazi v češčini in poljščini (Mikl. Etymol. Wtb. 392). Vila je hotljivka in šutka — n y m p h a (Archiv f. sl. Phil. XXVII, 314).

Češka moderna literatura.

Dr. Ivan Lah.

V začetku devetdesetih let so se v češki moderni pojavljali različni listi in lističi, revije in zborniki, ki so zbirali okoli sebe krog mladih pisateljev in pesnikov. Prikazale so se tuintam knjige, brošure, pesmi, navadno pod zelo nenavadnimi imeni — kritika je zagnala hrup, velika hvala iz neznanih mladih vrst, skrajna obsodba od oficijalne stare struje, in tako so se pojavljala in izginjala dela in delca kakor enodnevnice.

Starejša generacija je bila zbrana okoli „Lumírja“, ki izhaja še sedaj pri Ottu. Tudi moderna je vzrastla v njem... Ker je pa uredništvo začelo odklanjati novo poezijo, so zapustili mladi „Lumirovce“ in so si ustanovili svoje liste. Največjega pomena so bili „Literarni listi“, ki so izhajali v Brnu in so z najstrožjo kritiko nastopili proti stari generaciji. Med glavnimi bojovníki so bili: Krejčí, Šalda, Karásek, Procházka. Ko je bila leta 1894. razglašena češka moderna, so nastali: Niva, Vesna, Rozhledy, Moderní revue... Od teh se je do danes ohranila zvesta svojim ciljem le še „Moderna revija“, drugi so propadli. Pred tremi leti pa si je krog najboljših modernih čeških pisateljev ustanovil „Novino“; v njej srečamo vsa važnejša imena češke moderne. Ako bi hoteli torej danes deliti smeri češke moderne, bi jo lahko delili v dva samostojna kroga: prvega, ki se zbira okoli „Novine“ in drugega, ki se zbira okoli „Moderne revije“. Nekaj se jih je vrnilo tudi k staremu „Lumírju“ in nekaj jih hodi svoja pota. Starejša generacija si je zase ohranila „Zlato Praho“, „Maj“ in „Zvon“. Danes ni več onih nasprotstev med listi in osebami, kakor so bila nekdaj; le tuintam pride do resnejših literarnih polemik.

V obeh generacijah in v vseh različnih smereh vidimo mnogo navdušenih delavcev na polju narodne kulture, mnogo pesnikov in pisateljev, mnogo mislecev in kritikov. Ne moremo vseh naštetih, omenim naj samo glavna imena.

Antonín Sova zasluži prvo mesto v moderni češki liriki. Arne Novák, izmed najboljših poznavalcev moderne češke literature, pravi o njem: Anton Sova je poleg Macharja in Otokarja Březine največji pesnik nove generacije in je sredi senzitivno čutečih duš sploh najpopolnejši tip liričnega senzitiva. Ako trezni in bojeviti kritični

razum Macharjev presoja in napada resničnost, ki jo motri plastično in logično, ako širni pozitivni in sintetični ingenij kontemplativnega Olakarja Březine v resničnosti išče le slik in primer za simbolizacijo svetovnih idej, živi Anton Sova kot impresionist razdraženih živcev in hrepenečega srca v hrumu in šumu resničnega življenja, kot v lirični drami, ki je zložena iz trenotnih vtiskov in senzacij, iz mrzličnih utripov in čutnih kriz. — Sova (rojen 1874) je študiral v Pisku in v Pragi, zapustil je pravo in postal uradnik v praški mestni knjižnici, kjer deluje še sedaj. Njegovo delo je zelo obširno; izdal je sledeče knjige: *Realistické sloky* (1890), *Květy intimních nálad* (1891 — *Cveti intimnih razpoloženij*), *Z mého kraje* (1893), *Soucit a vzdor* (1894), (*Sočutje in odpor*), *Zlomená duše* (1896), *Vybouřené smutky* (*Razjasnjene žalosti*, 1897), *Ještě jednou se vrátíme* (*Še enkrat se vrnemo* 1900), *Ballada o jednom člověku a jeho radostech* (*Balada o nekem človeku in njegovih radostih*, 1903), *Tři zpěvy dnešku i zítřku* (*Trije spevi na danes in jutri*, 1905), *Dobrodružství odvahy* (*Pustolovstva odločnosti*, 1906), *Lyrika lásky a života* (*Lirika ljubezni in življenja*, 1906). Od leta 1909. izhajajo njegovi zbrani spisi, ki so se začeli s knjigo „*Zapasy a osudy*“ (*Boji in usode*). Sova je pisal tudi v prozi. „*Ivův roman* 1902), *Výpravy chudých* (*Odprave ubogih*, 1904), *O mitkovaní lásce a zradě* (*O ljubimkanju ljubezni in izdajalstvu*). Njegova proza je proza lirika; zato so njegovi prozaični spisi manjšega pomena. Najčistejši izraz svojega čuvstvovanja je podal v svojih liričnih pesmih. Spočetka je bil realist kakor Machar; toda kmalu je v njem zmagal čisti lirik. Spominja tuintam na našega Župančiča. V razdvojenih razmerah, v propadu civilizacije, v bolestiti dobi, v tesnosti življenja najde še vedno pot navzgor. Njegova pesem je kakor odmev iz bolečin, ki jih zadaja srcu čas in življenje, toda zopet in zopet se nad temi obupnimi vskliki oglasi zmagoslavna pesem, polna vere in upanja, polna radosti nad lepimi trenotki, polna ljubezni do prirode in življenja. Njegova usoda je podobna usodi onih „*Nezadovoljnih orlov*“, o katerih poje:

Hoteli so orli višave razdalj,
kot srčnim se hoče željam
tja, kjer ne vidi najvišjih se skal,
kjer moreš umreti le sam.

In bili so orli žalostni,
do solnca je daleč tako,
še dalje do njega v jesenske je dni,
višava ubija telo . . .

In plakali orli v globini so vod —
 od sanj lepih utrujeni:
 najviše od vseh se je dvignil naš rod, —
 zakaj k solncu ne moremo mi?

Umetnik drugega kova je Viktor Dyk. Mefistofelska duša, skeptik, bojevnik. Tudi on izhaja izpod Macharjevega vpliva in je nastopil kot kritik sodobnih socialnih, kulturnih in političnih razmer. Toda Dyk ni postal realist, ampak radikalec. V devetdesetih letih se je pojavila na Češkem radikalna politična smer. Mladina je bila nezadovoljna z domačimi in državnimi političnimi razmerami, nastala je takozvana Omladina; sledili so dogodki, ki so prinesli seboj obsedno stanje v Pragi, nato omladinski proces, pri katerem je bilo obsojenih mnogo idealnih, delavnih mladih ljudi in uničenih mnogo ljubečih in hrepenečih bitij. Umetnik te generacije je postal Viktor Dyk, ki piše v prozi in verzih, pogosto celo mešano, Njegova sila je v aforizmih; njegovi stavki so kratki, odsekani. Bolešt, trpkost, nezadovoljnost čutite pri vsakem stavku; resignacija in sarkastičen nasmeh, kakor izpoved moderne duše se vrslita drug za drugim.

Viktor Dyk (roj. 1877) je takoj v začetku pokazal to smer. Začel je z malimi ironičnimi verzi, ki so izšli l. 1897. v knjigi „A porta inferi“. Tej sta sledili dve knjigi lirike, polne bolesti in boja: „Sila života“ (1898) in „Marnosti“ (1900). Na to so sledile pesnitve epičnega značaja, ki jasno kažejo bolno in sarkastično dušo svojega mojstra: „Milá sedmi loupežníků“ (Ljubica sedmih roparjev, 1906). „Buřiči“ (Uporniki, 1902). Ves Dyk se je pokazal v „Satirah in sarkazmih“, 1905). Enako se kaže njegova umetnost v dveh knjigah proze „Huči jez“ (Šumi jez, 1903) in „Píseň o vrbě“ (Pesem o vrbi, 1908). Politično gibanje svoje dobe in svoje generacije, stremjenja in razočaranja, vstajenje in propad je hotel Dyk pokazati v ciklu romanov. Izšel je najprej — zadnji del: „Konec Hackenschmidův“ (1905), ki je vzbudil pozornost češke javnosti in tudi — kritike. Leta 1907. je sledil nov roman in iste dobe: „Prosinec“ (December). V zadnji dobi so se pojavljali njegovi verzi in aforizmi v „Napredni reviji“ in v „Lumírju“. Napisal je tudi nekaj scen in dramoletov, in lansko leto je doživel celo njegov „Posel“ premijero v Vinograjškem gledališču. V času zadnjih volitev je bil Viktor Dyk tudi kandidat češke državnopravne napredne stranke za državni zbor. V „Samostatnosti“, pri kateri je Dyk sourednik, smo imeli priliko čitati njegove politične pesmi, v katerih se je obračal proti svojim nasprot-

nikom. V prilogi „Samostatnosti“ izhaja dramatična parodija: „Izmodrenje Dona Quijota“. Ne omenil bi tega, ko bi se mi ne zdelo značilno za Dykovo umetnost, da je vanjo zašel tudi slavnoznan vitez žalostne postave in njegov sluga, kajti v življenju in v umetnosti se tako pogosto družijo največji idealizem in skrajni pesimizem, velika volja in vse uničujoča negacija.

Videli smo realistično, mistično, socialno smer v češki moderni literaturi, videli smo lirično in politično pesem; preostaja nam pogledati še posebno smer, ki jo zasleduje „Moderni revue“. Zastopnik smeri okoli „Moderne revije“ je Jiří Karásek ze Lvovic. Karásek (roj. 1871) je nastopil zgodaj med modernimi kot kritik. V „Literarnih listih“, v „Razgledih“ in v „Moderni reviji“ je podajal v obliki esejev, kritik, študij in aforizmov svoje nazore o umetnosti, ki jih je pozneje zbral v nekaterih knjigah: Renesančna stremljenja v v umetnosti (1902), Impresionisti in ironiki (1903), Himerične ekskurzije (1906), Umetnost kot kritika življenja (1906). Karásek ima obširen pregled po svetovnih literaturah, posebno po modernih smereh sodobne literature, zato so njegovi eseji globoko zamišljeni in zanimivi. Svoje umetniško prepričanje je izražal v pesmi in prozi, v drami in romanu. Karásek je šel s svojo umetnostjo in s svojim krogom na skrajno moderno krilo — v dekadenco, on je prototip dekadenta po obliki in vsebini. Spočetka je bil naturalist, od tu ga je vodila pot v perverzno in v okultizem. Karásek je ostal ves čas aristokrat, visoko vzvišen nad maso in navadnim življenjem. Vzori umetnosti so mu n. pr. Huysmans, ki se je utrujen od življenja, sit dvomov in bojev, vrnil v katoliško cerkev, ali Oskar Wilde s svojimi bizarnimi in paradoksnimi stavki, Barbey d' Aureville, njegov satanizem, sovraštvo do žene, Rodenbach in njegovo mrtvo mesto, razpad in smrt in tihi, neznani svet tmin in globin, kjer končno najde aristokratski dekadent primerno zrcalo, v katerem vidi vso praznoto in nečimurnost. Tudi v jeziku in izražanju je Karásek aristokrat; njegovi izrazi so izbrani, stavki umetni, tuintam naravnost težko razumljivi, zato pa vedno harmonični z mislimi, ki se skrivajo v njih. Dela zadnjega časa so v tem oziru jasnejša. Karásek je nastopil prvotno kot kritik in lirik. Njegove lirične zbirke nosijo naslove: „Zežděná okna“ (Zazidana okna, 1894), „Sodoma“ (1895), „Kniha aristokratická“ (1896), „Sexus necans“ (1897); skupno so izšle pesmi leta 1904. pod naslovom „Pogovori s smrtjo“ in „Sodoma“. Leta 1909. je izšel „Endymion“, zbirka, ki je bila tiskana le v par sto izvodih in namenjena samo ožjemu krogu pri-

jateljjev. Tudi kot dramatik Karásek ni pisal za oder, ampak je hotel le v dramatični obliki izraziti svoje umetniške in življenske nazore: „Sen o říši krásy“ (Sanje o kraljestvu krasote, kitajska bajka v dramatični obliki, 1907), Hořici duše (Goreče duše, 1899), „Apollonius z Tyany (1905) in „Cesare Borgia“ (1908) nam kažejo že po naslovih nenavadno smer v dramatik. V „Apoloniju“ se kaže propad stare paganske družbe in prehod v askezo, v mistiko; saj je bil Apolonij verski sanjač, ki je sam sebe sežgal na grmadi. V „Cezaru Borgii“ vidimo človeka, polnega grehov in strasti, brezobzirnega aristokrata, ki s svojo odločno voljo zmaguje nad nizko maso, pri tem ne gleda na sredstva: laž, prevara, strup in umor mu pomagajo k zmagi. Individualizem, aristokratizem, romanticizem, nagnjenje k verskemu misticizmu in okultizmu se kaže tudi v Karáskovih romanih: „Bezcestí“ (Brezcestje, 1893), „Stojaté vody“ (Stoječe vode, 1895), „Mimo vše“ (Mimo vsega, 1897). Zadnji njegovi romani pa kažejo dekadente življenja, utrujene duše, ki iščejo abnormalnosti, ali pa se vračajo v svete hrame, polne krasote in veličastva in iščejo v cerkvenem kultu poezije, življenja in miru. „Gotická duše“ (1900), „Lásky absurdné“ (Absurdne ljubezni, 1904), „Legenda o melancholickem princu“ (1904), „Román Manfreda Macmillena“ (1907), „Scarabaeus“ (1909).

Karásek je pravi antipod Macharju. Machar se bojuje zoper slabe socialne in kulturne razmere, je proti klerikalizmu, piše za vse, ne gleda na izraz, ki mu je sredstvo za izražanje misli, je realist, demokrat; Karásek se ne meni za mase, njegova umetnost ne stoji v službi napredka, ampak je sama sebi namen, išče krasote, razkošja, zanosa in tajnih globin, ki najde v njih utrujena duša pokoj in mir. Njegov junak Cesare Borgia pravi: „Življenje obnoviti, piti ga kot modro vino, ki porojeno iz lave ima njen žareči dih.“ In Angelo pravi v isti drami: „Ne poznam in nočem poznati drugega cilja, nego biti sam in to, kar se da živeti, živeti zase. Drugega cilja ni“ ... Ta individualizem in aristokratizem je znak vse Karáskove umetnosti, ki je našla le ozek krog oboževalcev.

* * *

Omenil sem šest značilnih pojavov češke moderne literature. Pojavljale pa so se tudi druge skrajne smeri, ki jih naj omenim le na kratko. Mnogo se je pri nas svoj čas govorilo o „katoliški

moderni“. L. 1896. si je krog katoliške moderne ustanovil svoj list „Nový život“ (Novo življenje). Njih vodja je bil Dostál-Lutinov, poleg njega sta stala Ksaver Dvořák in Sigismund Bouška, prvi je izhajal iz šole Vrchlickega, drugi je bil pesnik legend in častilec provansalske poezije. Nekaj časa sta bila v tem krogu tudi Julij Zeyer in Otokar Březina. Toda ta krog se je kmalu razšel, „Nový život“ je l. 1907. prenehal. V zadnjem času se je pojavil list „Meditace“, ki skuša zopet združiti katoliško moderno.

Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Dehmel, Wilde, Przybyszewski, Taine in druga znana imena so vplivala na razvoj češke moderne. Zato najdemo v nji različne pojave, ki kažejo, da so učenci malega naroda stopili na pot za mojstri velikih narodov. Nekateri so se vrnili in so našli svoja pota na domačih tleh. Mnogi so tudi ostrmeli pred veličanstvom krasote, ko so jo zagledali pred seboj ali zaslutili v daljavi: obstali so na svoji poti, obmolknili ali — umrli. Tak je bil n. pr. Karel Hlaváček (1874—1898), talent, ki je mnogo obetal in mlad umrl. Izhajal je iz sloja proletarcev in je v globočini bede zasanjal o lepem kraljestvu umetnosti. Komaj je utegnil svetu povedati o svojem hrepenenju. Stal je pod vplivom Karáskovim. Izdal je dvoje zbirk. „Pozdě k ranu“ (Pozno k jutru) in „Mstivá kantiléna“ (Maščevalna kantilena).

Skrajno smer individualizma je zavzel Stanislav K. Neumann (roj. 1875), ki je postal glasnik satanizma in anarhizma. Prišel je iz naprednega gibanja devetdesetih let in je bil preganjan kakor mnogi drugi. Toda ostal je zvest boju: proglasil je boj individua proti družbi. L. 1897. je začel izdajati organ „Nový kult“, ki je širil anarhistične nazore proti gnili meščanski družbi. Izdal je nekaj zbirk: „Nemesis bonorum custos“, „Jsem apostol noveho žití“, „Apostrofy hrdé a vašnive“ (Apostrofe ponosne in strastne), „Satanova slava mezi nami“, „Sen o zástupu zoufajících“ (Sanje o množici obupa-jočih) „Hrst květů různých saison“ (Perišče cvetja raznih sezon). Posebno o zadnjih zbirkah se kaže sila besed in ostrost izrazov, ki so odmevi globokega sovraštva proti sedanji družbi in glas nepremagljivega prepričanja o veliki zmagi bodočnosti.

Iz „Moderne revije“ izhaja tudi Josef Holý, ironik in satirik, ki pa za svojo umetnost ne rabi visokih izrazov, ampak njegova pesem je preprosta, skoraj narodna, toda upa si v tej obliki povedati tudi najmodernejše misli in ne manjka mu niti sarkazma niti ironije. „Padavky“ (1898), „Satiry“ (1902), „Elegije“ (1903), „Mračna“ (1908). O zadnjih delih mu je kritika odrekla uspeh.

Jan Opolský, (roj. 1878) je lirik, ki s svojimi zvenečimi verzji s svojo resigniranostjo in melanholijo spominja na Hlaváčka. „Svět smutných“ (Svet žalostnih, 1899), „Klekání“ (Večerno zvonjenje, 1900), „Jedy a leky“ (Strupi in leki, 1901), „Pod tihou života“ (Pod težo življenja, 1906). Pretekli mesec je izšla nova njegova zbirka.

Med vrstami mehkih melanholikov se oglašajo še drugi mladi pesniki: Jan z Wojkówicz („Mysteria amorosa“, „Gerda“, „Poezie“, „Meditace“.) Otokar Theer („Pod drevesom ljubezni“, „Gaji, kjer se pleše“). Toda zdi se, da te vrste poezija izginja.

Z velikim uspehom je nastopil Quido M. Výskočil (roj. 1881) v prozi in v pesmi. Mlada, sentimentalna, hrepeneča duša, ki išče romantike in ljubezni („Modre gore“, „Sonata crotická“). Glasnik novega zmagovitega življenja je Jiří Mahen, ki je v verzih (Plamenčki) in v dramih (Theseus) slavil novo voljo do življenja in zmage. Zadnji čas je pozornost vzbujala njegova drama iz slovaškega življenja „Janošik“, ki je dosegla na odru velik uspeh.

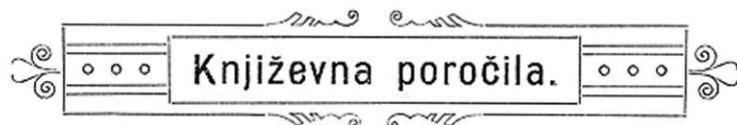
Kot satirik, feljtonist in kritik je znan Karel Horký, ki se rad dotika oficijalnih moralnih, socialnih in rodoljubnih razmer in s pikro besedo kaže nago resnico prikrivane laži. Govoriti bi moral tu o F. Ks. Svobodí, katerega zbrani spisi že izhajajo, o F. K. Procházkí, o B. Svobodovi in o Ruženi Jesenski in o drugih, toda ti so že deloma stopili iz vrst „modernih“ in gredo svoja pota.

Hotel sem pokazati nekatere posamezne pojave češke moderne literature, o katerih sem mnenja, da morajo biti tudi nam nekoliko znani.

Danes je češka moderna združena deloma okoli „Novine“: Machar in njegov krog, deloma okoli „Moderne revije“: Karásek in njegov krog, deloma hodijo posamezni svoja pota. In kam vodi pot v bodočnost? O tem je primerno govoril lansko leto češki kritik F. Ks. Šalda na svojem predavanju o moderni češki literaturi, v katerem je povedal nekaj misli, ki so važne tudi za nas.¹⁾

¹⁾ Predavanje je bilo del cikla predavanj o češki kulturi v klubu „Slavia“ in je izšlo tudi v tisku pod naslovom: Moderní literatura česká. Historiční in národní pogoji. Logika rozvoja. Današnji problémy — in nevarnost. — Zl. Grosmann in Svoboda. Praga, 1909. Cena 1 K.

Književna poročila.

Oton Župančič, „Čaša opojnosti“ — „Čez plan“. — Drugi natisk. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1911. — Cena vsaki knjigi broš. 2 K, vez. 3 K.

Obširno in temeljito bo treba govoriti o Župančiču, o pomenu njegovega dela za našo literaturo in za ves naš kulturni razvoj. Pokazati bo treba, kako je najmlajša generacija vsa prepojena z njegovim duhom, z duhom samozavestne moči in zaupanja v življenje. In tudi bo treba povedati, iz kolike malodušnosti, iz kolikih dvomov in trpljenj se je porodila ta pesem, ki je dala celemu rodu oči vesele in srca pogumna. Vse to naj napiše kdo drugi, jaz sem njegov prijatelj. Bojim se le, da ne pride kak šolski modrijan ter užali pesnika in uspava občinstvo s tisto zehajočo modrostjo, ki ji pravimo slovenska kritika. Nekoč je Etbin Kristan v lepi družbi bral Župančičev nekrolog Murnu-Aleksandrovu; ko je dovršil in je v nas vse trepetalo, se je oglasil neki profesor: „Ja, ja, poezija je res lepa stvar!“ ... To je bila slovenska kritika.

Leta 1899, ko je izšla „Čaša opojnosti“ v prvem natisku, so govorili in pisali veliko o različnih vplivih, ki jih baje razodeva ta prva knjiga Župančičeva. Takrat so ga celo krstili za „dekadenta“, večidel zato, ker se nekateri verzi niso rimali po stari šegi. Resnica je, da smo v tistih časih vsi, kolikor nas je bilo, gledali z nekako omamljenim očesom na nemško, francosko in skandinavsko „moderno“. Ali zdaj dobro občutim, da tisto občudovanje nikoli ni bilo prav odkritosrčno in ostalo ni o njem nobenega sledu. Nemška „moderna“ je dolgobesedno govorila in še govori o „domači umetnosti“ — Heimatkunst. Umetnost Župančičeva je bila zmerom slovenska, tudi tedaj, ko so se v Ljubljani zgražali ob naši „đunajski“ literaturi. Prve njegove pesmi, ki so izhajale v „Dom in svetu“ rajnega Lampeta, so bile čisto narodne, belokranjske. Tako narodne so bile, da sem še lani dobil stavo zoper učenjaka, ki ni hotel verjeti, da je Župančičeva tista pesem:

„Da sem jaz ptičica, kam bi zletela,
tja bi zletela na štajersko stran ...“

Kdor zna gledati, vidi že v „Čaši opojnosti“ Župančiča vsega takega, kakor ga ljubimo dandanašnji. Iz narodne pesmi se je vzdignil v višave, ki jih pred njim še ni dosegel slovenski pesnik. Dovolj je še v „Čaši opojnosti“ nemira, dvoma, iskanja; v zbirki „Čez plan“ ni več nemira, ne dvoma; iz vseh strahot plane zvonki klic: „Pogum!“ Tretja knjiga, „Samogovori“, je jasna, mirna, vsa polna luči, kakor poletno nebo. To je bila sijajna pot — in kam še dalje, kam še višje?

Te besede le za popotnico, za pozdrav. Saj upam, da se bo slovenska kritika vsaj ob Župančiču vzdramila iz svoje zaspanosti. Ivan Cankar.

Damir Feigel, Pol litra vipavca. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1911. 8°. 134 str. Cena broš. 1 K 80 v, vez. 2 K 80 v.

Zadnji čas preplavljajo naš od političnih fraz in brezplodnega prerekanja ogroženi in opustošeni literarni trg razne spake, humoreske imenovane. V knjigi, iz feljtona, na platnicah — povsod se ti rogajo v obraz stvari, tako žalostne v svojem pičlem humorju. Zdravega in močnega želodca je treba za prebavo vsega tega.

Damir Feiglova zbirka ne sega dosti nad nivo feljtonskih vsakdanjosti. Res tupačam zažari iskra — posrečen dovtip —, vse to pa ugasne in se potopi v neizmernem kaosu besed. So stvari, iz kojih bi se dalo napraviti marsikaj: „Največja sreča“ . . . i. dr. Ali pisatelj hoče biti humorist na vsak način. To ga je nemalokdaj speljalo v smeri, ki jih ne pozna umetniško ustvarjajoč pisatelj. In majhno, majhno umetnosti vsaj lahko zahtevamo od lepe knjige — ali ne? — Kdo na primer se ni divil banalnosti v „To so trenutki v življenju“? Kdo ni odpiral ust ob neduhovito-konfuznih, grotesknihih scenah iz „Kanarčka“? Jezil bi se človek, če pomisli, kakšna fina, duhovita satira bi znala to biti . . .

Zdi se, da pisatelju imponira ameriški humor. Manjka pa mu za to žela, duhovitosti in — humorja. Vseh teh treh stvari pa humoristu ni nič manj treba, kakor so mu potrebni — recimo — upniki in dolgovi!

Kakor rečeno: V knjigi je malo humorja, umetnosti nič. Banalnost izključuje čar originalnosti. Gospod Feigl je morda v družbi dober kosèr in dovtipkar, humorista se ni pokazal s to knjigo.

In h koncu: Zakaj, za božjo voljo, je pač odel pisatelj to svoje blago s firmo vipavca? Vi vsi, ki poznate ta fini sok, to iskrečo, peneco se kapljico — čemu, čemu ne protestirate?!

Fran Albrecht.

Edmondo de Amicis, Furijski. Novela. Z dovoljenjem založnikov bratov Treves v Milanu iz zbirke „Novelle“ prevel Jos. Jurca. V Ljubljani. 1911. Kleinmayr & Bamberg. 8°. 99 str. broš. 1 K 50 v, vez. 2 K 50 v.

Ime de Amicis tudi v Slovincih ni več tuje. Njegova knjiga „Srce“ je kljub okorni slovenščini, s katero se odlikuje prevod, prodrila široko med ljudi. Spominjam se, kolik blagodejen vpliv je napravila name, dvanajstletnega fanta, tista lepa zgodba o dobrem dečku. Še danes ga vidim pred sabo . . . Zdad nam je oskrbel Josip Jurca prevod novele „Furijski“. Tudi v tem drobnem delcu — predvsem v prvi polovici se zrcalijo vse tiste znamenite lastnosti de Amicisove, ki so znane med svetom; v prvi vrsti specialiteta njegova: otroška duša. Ne poznam pisatelja univerzalnega slovstva, ki bi bolj razumel, krepkeje očrtal mlado, nerazvito psiho otrok, kakor je to storil de Amicis. Kakor izklesan iz resničnega življenja stoji pred nami deček Furijski, čustven, neroden, temperamenten, plah. In v ozadju, stara dva, temna in mračna, brez duš; s psovko v ustih, s šibo v roki; tiha, večno moičča Kandida, neljubljena in nerazumljena; lepi Rikonovald, „ki se je bil pozabil roditi z dušo“, a jo ima vendar toliko, da sam ne ve zanjo; lahkoživka Irida, zapeljiva krasotica, koketna, brez možgan. Iz teh oseb nam je pisatelj zgradil nekaj pestrih situacij, fino, s elegantno diskretnostjo in temperamentom, ki je lasten samo Francozu in Lahu. V vse pa je položil veliko idejo o vzgoji . . . Dobro bo, ako se ta knjiga razširi pri nas; morda bo dala nekoliko misliti ljudem, ki imajo opravka z vzgojo in mladino. Prepričan sem namreč, da je tudi v nas mnogo takih, kojim je bila dodeljena usoda, slična Furijski. Ljudje, ki so si lastili pravico, vzgajati nas, se izvečine niso potrudili razumeti nas vsaj prilično, nas niso obdali z iskrenostjo in ljubeznijo, marveč s šibo in psovkami. Šiba pa je že davno odpela svojo novo mašo. — Prevodu ne oporekam ničesar. Točen je, lahko umljiv, dobro slovenski. Včasih se nepričakovano naglo menjava sedanjik s perfektom, ali zdi se mi, da je s tem naznačen tek in brzina dejanja.

Fran Albrecht.

Silvio Pellico, Frančeška Riminska (Francesca da Rimini). Žaloigra v petih dejanjih. Prevedel M. A. Ternovec, častni grajanin bolzeški. V Trstu, 1911. 8°. 36 str. Cena 50 v.

V petem spevu Dantejevega „Pekla“ nam pripoveduje Frančiška Riminska zgodbo svoje strastne ljubezni do Paola Malateste, svojega svaka. To snov iz italijanske srednjeveške zgodovine je porabil S. Pellico za svojo romantično žaloigro, ki je poleg „Le mie prigioni“ (Moje ječe) njegovo najbolj popularno delo. Slovenski prevod te žaloigre je oskrbel že Jernej Križaj Severjev in ga objavil v Zori (1873); isti prevajatelj je postovenil za Janežičevo „Cvetje“ (1866) tudi Pellicovo žaloigro „Tomaž Mor“. — Ternovčev prevod se čita ritmiško gladko, z jezikom pa ne moremo biti popolnoma zadovoljni; brez slovarja bo ostal čitateljem marsikateri izraz tuj. Spretnost obeh prevajalcev naj pokaže vsaj en primer! Frančiška prosi svojega soproga Lanciotta za Paola in Lanciotto odgovarja (Ternovec, str. 30):

„Za Paola prosiš? ženska ti opačna!
Li mnita, da te dvore zapustita?
Gotovo sta urekla si ročišče
Z obetom, da i otcu te ugrabi.“

To mesto je prevedel Križaj takole (Zora II, str. 211):

„Za Pavla torej prosiš? --
Hudobneža lokava, skup tedaj
Bežati mislita iz teh zidov
Pa združiti se — to želita? --
Obetal ti je morda, da očetu
Odpelje te . . .“

Š.

Jakoba Alešovca Izbrani spisi. Drugi, popravljene natis. Priredil Jožef Volc. 4. in 5. zvezek: Ljubljanske slike. Podoba ljubljanskega sveta pod drobnogledom. V Ljubljani 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°. III + 264 str. Cena 1 K 80 v, vez. 2 K 60 v, („Ljudska knjižica“, 14. zvezek.)

Ta prirodopis ljubljanskega prebivalstva je Alešovec sestavil pred dobrimi tridesetimi leti, toda njegovi tipi se v bistvu do danes niso mnogo izpremenili. Še zdaj srečamo Alešovčevega hišnega gospodarja, trgovca, komija, dijaka, gostilničarja, pisatelja, natakario in razne druge vrste žensk; le nemškutarsko plemo je precej izginilo. Seveda mnogi tipi niso izključno ljubljanski, najdemo jih tudi drugod po Slovenskem dovolj. Marsikatera malomestna slika je postala pod Alešovčevim drobnogledom karikatura, in baš v risanju teh je njegov humor precej svež. „Ljubljanske slike“ so brezdvomno Alešovčevo najboljšo delo, posebno priljubljeno našemu dijaštvu.

J. P.

Dr. Karel Štrekelj, O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah.

Opomnje o slovenskem glasoslovju in rabi nekaterih oblik in besed. V Ljubljani, 1911. Založil pisatelj. Prodaja L. Schwentner. V. 8°. IV + 137 str. Cena 3 K.

Živo nam je še v spominu črkarski boj, ki ga je povzročil Levčev pravopis. Hudo so se kregali naši zagovorniki clanja, „bralci“ in „bravci“ in postali so seveda tudi osebni. Ko so naši slovničarji večinoma povedali svojo modrost, je vzel prof. Štrekelj njih učenost v pretres in napisal v listku ljubljanskega „Slovenca“ daljšo vrsto člankov, katere izroča sedaj, nekako ob desetletnici te jezikoslovne praske, širšemu občinstvu zbrane v posebnem natisku. Za naše polemike je značilno, kar čitamo v „Pripomnji“: „Zlasti neprijeten mi je bil boj zoper nekatere gospode, ki

s svojimi trditvami neprenehoma rinejo v ospredje, dasi nimajo za podobna dela niti potrebnega znanja niti ne priprave, včasih celo ne prave ljubezni do resnice, ampak si kaj kar naravnost izmislijo, da bi pomoglo njih teorijam k zmagi". Da še ta težnja tudi v najnovejšem času ni izginila, pričajo pisateljevi članki „O nekaterih pobijanih pravih slovenske pisave“ v letošnjem Zvonu. — Knjiga pojasnjuje v prvi vrsti glasoslovje; stvarno, besedno in imensko kazalo olajšuje njeno porabo. Bogata vsebina bodi toplo priporočena v proučevanje vsem onim, ki imajo opraviti s slovenskim jezikom!

J. Š.

Miloš Stibler, Kriza v slovenskem združništvu. Založil pisatelj. V Celju 1911. V. 8°. 32 str. Cena 50 v.

Ta aktualna razprava je namenjena „vsem nesebičnim zadrugarjem in nesebičnim prijateljem združništva“. Krizo v našem združništvu so povzročile slabe letine, polomi, hujskanje; glavni vzrok sedanje krize pa je strankarska politična agitacija v slovenskih združnih organizacijah, kajti „nikjer ni najti take združne podivjanosti, kakor se je vgnezdila med Slovenci“. Vprašanje najstrožje centralizacije je najvažnejše. Zavožen je bil doslej pri zvezah način poslovanja. Naloga bodočnosti bodi odstraniti razne napake in revizijsko postopanje temeljito izpopolniti. Pisatelj zahteva med zvezami teritorialno oddelitev delokrogov in razdružitve konkurenčnih zadrug; za volitve v vodstvo zvez se naj uvede proporcionalni volilni način. „Z zastopstvom manjšin v vodstvu se ustvari najboljše in na vsch koncih in krajih toli potrebna kontrola, ki bo rodila dober sad“ (25). Želimo knjižici najlepših uspehov, da se ustvarijo v našem bolnem združništvu zdrave razmere, saj „ne igra v slovenskem narodu nobena gospodarska organizacija tako važne vloge kakor združništvo“.

A. E.

P. v. Radics, Alte Häuser in Laibach. Geschichtserinnerungen. — Pod tem naslovom je za domačo zgodovino mnogo zaslužni ces. svet. P. pl. Radics začel v ljubljanskem uradnem časniku in v posebnih odtiskih večinoma po arhivskih virih objavljati zanimive vesti o ljubljanskih hišah. Dosedaj so izšli trije zvezki. Prvi ima opisanih 14 hiš, drugi, s podobo hiše barona Rechbacha, devet; tretji, s slikama portala dvorca nemškega viteškega reda in grba Troppa pl. Troppenaua, nekdanjega posestnika hiše št. 9 v Križevniški ulici, obsega enajst hiš. Vrhovčeva knjiga „Die wohlhobl. landesfürstliche Hauptstadt Laibach“ je našla v Radicsevem najnovejšem delu izvrstno dopolnilo. V dveh vrsticah poroča Vrhovec n. pr. o glediških igrah, ki so se uprizarjale pred postom v rotovski dvorani (str. 90), v Radicsevem drugem zvezku (str. 9—21) pa je uvrščen članek, ki nam daje jasno sliko o nekdanjem gledišču na ljubljanskem rotovžu izza leta 1736. do 1765. Z izredno marljivostjo uvršča pisatelj z opisom vsake hiše sliko za sliko v veliki okvir slavne zgodovine ljubljanskega mesta; saj so bili nekdanji posestniki opisanih hiš večinoma v tej ali oni stroki činitelji, vplivajoči na usodo svojega mesta. Po več stoletij nazaj segajo poročila o nekdanjih stanovalcih — priče, „kako rod za rodom gine“.

I. V.

Constantin Jireček, Geschichte der Serben. Erster Band. (Bis 1371.) Gotha 1911. F. A. Perthes, V. 8°. XX + 442 str.

V znani Lamprechtovi zbirki „Allgemeine Staatengeschichte“ je izdal dunajski historik in slavist Konst. Jireček prvi del obširno zasnovane srbske zgodovine. Odlični učenjak je napisal mnogo temeljitih razprav zgodovinske, zemljepisne in kulturne vsebine o balkanskih deželah v nemškem, češkem, bulgarskem in srbskem jeziku; njegova zgodovina Bulgarov je prevedena v več jezikov, in tudi to znamenito delo je izšlo istočasno v srbskem prevodu, ki ga je oskrbel zgodovinar dr. Jovan Radonić.

Razni zapiski.

Alfonz Pirec. Dne 7. julija 1909 je v Kranju preminul po dolgem in mučnem trpljenju g. Alfonz Pirec, c. kr. deželnovladni svetnik in vodja c. kr. okr. glavarstva v Kranju. Rodil se je dne 13. novembra 1860 v Možgancih, fare Sv. Marjete pri Ptujtu na Štajerskem. Visoke šole je dovršil na Dunaju in posloval kot uradnik v Logatcu, v Kočevju, na Krškem, v Ljubljani in naposled v Kranju. Pred leti je bil Pirec marljiv sotrudnik „Ljub. Zvona“ in je priobčil v njem tele proizvode: l. 1882.: Godec (pesem); l. 1883.: Gazela (pesem); l. 1884.: Giacomo (noveleta) in Sonet; l. 1885.: Jour-fixe in Anica; l. 1886.: Baronica Maruša, Marko (povest), Iz dolgega časa zaljubljena in Muzikus; l. 1887.: Čez deset let in Prva ljubezen; l. 1888.: Na počitnicah, Čegava bode? (Vesela igra v treh dejanjih), Drvar (Slika iz mestnega življenja), Prvi bolnik moj (humoreska), O ljubi me! (pesem) in Na Vrbovem (povest); l. 1889.: Oče in hči (povest) in l. 1889.: Endimijon (povest). Pokojnik je bil svoj čas tudi sotrudnik mladinskega lista „Vrtec“. Podpisaval se je: A. A. P., Alfonz Pirec, A. Pirec, zadnji čas pa A. Planinec. Blagi pokojnik, ki je našel poleg obilnih stanovskih opravkov še prilike, da je negoval slovensko leposlovje, je nameraval zbrati svoje spise in jih izdati v dobrodelen namen. Pa smrt mu je prečrta ta naklep.

M. Pirnat.

Prešernova slika. Prešernoslovce bi utegnilo zanimati sledeče umetniško naznaniilo, priobčeno 25. februarja 1850 v 46. št. Laibacher-Zeitung str. 220: Kunst-Anzeige. Bei Gelegenheit eines Besuches bei dem hiesigen akademischen Maler Fr. Kurz von Goldenstein sah ich mich sehr angenehm überrascht, ein Portrait unseres vaterländischen Dichters Dr. Franz Prešern zu finden, welches obiger Künstler als wahrer Bekannter des Verstorbenen nach der Idee gemalt hat. Ich und mehrere Freunde finden dasselbe treffend ähnlich. Der Maler zeigt diesen Versuch bereitwillig. Dem vielseitigen Wunsche nach Vervielfältigung des Bildes dürften jedoch Hindernisse entgegen stehen. Der Künstler scheint nicht geneigt zu sein, seine Gedächtnissprobe zu veröffentlichen, was um so mehr wünschenswert wäre, da ein Originalportrait meines Wissens nicht vorhanden ist. — a —

V ravno isti številki Ljubljančanke str. 222 vabi slovensko društvo prijatelje in častilce ranjkega mojstra pevcev, kateri nameravajo kaj prispevati za nagrobni spomenik, ki se ima v Kranju postaviti, naj svoje prispevke določijo odboru imenovanega društva do konca marca; ob enem poziva odbor svoje člane, naj vsak v svojem krogu nabira prispevkov tudi pri drugih in naj nabrane darove z imeni darovalcev vred določijo odboru slovenskega društva, da jih ob svojem času objavi. — Kdo se skriva pod zgorenjo šifro — a —, ne vem povedati. O Prešernovi sliki, ki je sedaj last g. nadzornika Levca, poroča „Prešernov album“, str. 857—860.

L. P.

Vprašanje obćeslovenskega jezika. V pariški „Revue de Linguistique“ je priobčil dr. Henri Bourgeois zanimiv članek „La question du néo-slave“ (str. 117—128), v katerem razvija svoje nazore o umetnem vseslovenskem jeziku,

ki bi se rabil v prvi vrsti za razširjanje slovanske misli in pa kot posredovalni jezik v slovstvu. V uvodu se bavi s prejšnjimi podobnimi poskusi Slovenca Mat. Majarja in Čeha Hošeka, ki *je smatral umetni jezik samo za sredstvo umevanja v medsebojnem občevanju. Bourgeois pa misli, da je Slovanom potreben skupen literarni jezik ter si predstavlja stvar v praksi takole: Vsak narod naj bi imel glasilo, pisano v novem jeziku, oziroma vsaj prilogo kake revije. Najboljša dela posameznih narodov bi izšla istočasno v izvorniku in v prevodu. Ko bi ta novi jezik postal organ skupnih interesov, ko bi se poučeval po šolah, potem bi ga morda nekoč začeli celo govoriti. Principi pri sestavi tega jezika naj bodo sledeči: Glasoslovje in oblikoslovje mora biti preprostejše nego v vseh živih narečjih; slovenščina ima najenostavnejšo fonetiko, bulgarščina pa morfologijo. Substantiv nima deklinacije, genetiv in ostali skloni se opišejo s predlogi. Sklanjo in sprego nam je pokazal na raznih primerih. Težje je vprašanje glede besednega zaklada. Tu ne gre črpati samo iz enega živih narečij ali pa poljubno mešati razna narečja; z malimi modernizacijami bi bila stara cerkvena slovenščina dostopna vsem južnim in vzhodnim Slovanom. Staroslovenski slovar odgovarja vsem zahtevam modernega življenja, tehnični izrazi pa so itak mednarodna last. V vprašanju abecede se Bourgeois seveda odloči za latinico, ki boji identična s slovenskim alfabetom. — Če se poskus posreči, obeta Bourgeois Slovanom velikansko bodočnost: vstala bo četa, kakršne svet še ni videl, ko se dvigne združeno slovanstvo; temelji starih držav se bodo porušili in zmagoslavno vznikne iz razvalin novo slovansko pleme, ki bi naj človeštvu bolje služilo nego prejšnja plemena! — Seveda je tudi temu projektu odločena ista usoda, kakor vsem dosedanjim poskusom; kajti umetni jezikovni stvor v obsegu slovanskih narodov ostane neizvršljiva ideja. Š.

Prva umetniška razstava na Bledu. Sredi meseca julija se odprla v „Blejskem domu“ prva umetniška razstava. Prireditelji R. Jakopič, K. Mysz in P. Žmitek so povabili slovenske umetnike na sodelovanje, in odzvalo se je lepo število naših slikarjev in kiparjev: razstava bo obsegala nad stoinpetdeset umetnin. Pozdravljamo ta korak, ki naj razširi zanimanje za našo umetnost tudi med tujci, o katerih upamo najboljšega moralnega in materialnega odziva. Podobne razstave se bodo priredile še v drugih primernih krajih. — b —

† **Fr. Ks. Kuhač.** Dne 19. junija je umrl v Zagrebu Franjo Ks. Kuhač, ravnatelj tamšnjega konservatorija, hrvaški skladatelj in glasbeni pisatelj. Največ zaslug si je pridobil na polju jugoslovanske narodne pesmi. Razen mnogih krajših člankov je priobčil v sedmih knjigah „Rada“ obširno študijo „Prilog za poviest glasbe južnoslovjenske“. „Matica Hrvatska“ je izdala l. 1887. njegov življenjepis največjega ilirskega glasbenika umetnika Vatr. Lisinskega, l. 1893. pa je zbral osemnajst življenjepisov „ilirskih glasbenikov“, v katere je vpletel mnogo zanimivih osebnih spominov. — in —

